

KUR'ÂN-I KERİM VE SÜNNET ÇİZGİSİNDE KÂMİL MÜSLÜMAN'IN KARAKTERİ

Halil CELEP*

Özet

İnsanoğlu yaratıldıktan sonra dünyada başıboş bırakılmamıştır. Ona, başta Allah'a, sonra kendisine, ailesine, kardeşlerine, arkadaşlarına ve topluma karşı sorumluluk ve görevler verilmiştir. Bu sorumluluk ve görevleri de her şeyi yoktan var eden Yüce Allah elçiler vasıtasıyla insanoğluna yüklemiştir. İnsanoğlu kendisine verilen bu sorumluluğu ve görevi mutlaka yapmak zorundadır. Aksi takdirde kendisine düşen görevi ihmal etmiş Allah'a karşı gelmiş olur. Her insan dünyada yapmış olduğu bütün amellerden dolayı bir gün mutlaka Yüce Allah tarafından hesaba çekilip ya mükâfatlandırılacak ya da cezalandırılacaktır. Bu çalışmada kâmil Müslüman'ın üzerine düşen görev ve sorumluluklar Kur'an ve hadisler bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kâmil Müslüman, ilim, tevbe, edep, takva.

THE CHARACTER OF PERFECT MUSLİM IN THE LİNE OF HOLY QURAN AND SUNNAH

Abstract

Human being has not been left unattended since he/she was created. Human being are given some responsibilities and duties that he/she should discharge them first and foremost for Allah then for himself/herself, his/her family, siblings, friends and society. These responsibilities and duties were given through the messengers of Allah who created everything out of nothing. Human being should absolutely discharge these responsibilities and duties which were given to him/her. Otherwise he will be accepted as malpracticing and and disobeying Allah. All of the human beings will definitely be judged and in the end punished or rewarded by Allah someday because of their deeds. In this study the responsibilities and duties of the perfect Muslims were tried to be explained through Quran and Hadiths.

Key Words: Perfect Muslim, science, pledge, dencency, devotion.

GİRİŞ

Günümüz Müslümanları, âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti oldukları için çok şanslılar. Çünkü Kur'an ve sünnet hâlihazırda canlılığını ilk dönemdeki gibi korumaktadır. İnsanoğlu hiç unutmaması gerekir ki, inançlı-

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

inançsız, zengin-fakir, özürlü-özürsüz olsun bu dünya hayatının her anından sorumlu olup hesaba çekilecektir. Yüce Allah (c.c.) her yarattığının önüne bir hayat programı çizip koymuştur. Havada uçan kuşların programı ile yerde yürüyen ve sürünen hayvanların programları tabii olarak farklılıklar içerse de o programların unsurları hemen hemen aynıdır. Bütün varlıkların en iyiyi temsil ettiği alanları ve görevleri vardır. Yüce Allah (c.c.) en büyük hayat programını ise insana vermiştir. Çünkü yeryüzünde bütün varlıkların içinde Allah'ın emir ve nehiylerini idrak etme kabiliyeti sadece insana verilmiştir. Bu hayat programının nasıl işlevsel hale gelebilmesi için de Yüce Allah (c.c.) peygamberler vasıtasıyla insanlara vahyi ile bildirmiştir. Çünkü insanoğlu, aklını en mükemmel kullanan ve akıl yürüten bir varlıktır. Her insana istidadına göre -gerek iç dünyası, gerekse dış dünyası için çalışıp en iyiyi, en güzeli ve en mükemmeli- yapma gayreti ve imkânı verilmiştir. Bu güzel işler de akılla olur; yani kişi aklını kullanırsa bu güzel ve mükemmel işleri yapar, fakat aklını kullanmazsa Yüce Allah (c.c.) tarafından verilen o hayat programını ihmal etmiş olur; sonra da kaderin çileli, zahmetli yoluna katlanmak zorunda kalır. İslâm dini akıl dinidir. Kur'an'ın hiçbir ayeti akılla, mantıkla, tabiat kanunlarıyla, kısacası bilimle çelişmemektedir. Çünkü akli-mantığı ve tabiatı yaratan Yüce Allah (c.c.) olduğu gibi, Kur'an da O'nun mükemmel eseridir. Allah'ın eserleri arasında çelişki olması muhaldir. Kur'an, aklını kullanan insanları, hem dünyada hem de ahirette en iyiye en doğruya ve en güzele ulaşacağını bildirmiştir. Kur'an, kendisini rehber edinenlerin yaşam anayasası kitabıdır. Kısacası Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah (c.c.) tarafından bütün insanlara ikram edilmiş ilâhî bir kitaptır. Aklını kullanan bir insan için bu güzel hayatı nasıl ve ne şekilde yaşaması gerektiğini Kur'an-ı Kerim açık bir şekilde tarif etmiştir. Biz burada, Allah'ı en güzel biçimde idrak eden, Kur'an ve sünnetin nuruyla kalbi nurlanmış -adaletli, ahlâklı, edepli, dürüst, bilgin, tevazu ve her konuda anlayış sahibi olan- kâmil Müslüman'ın başta Yaratıcısına, sonra da kendisine, anne-babasına, eşine, çocuklarına, yakınlarına, kardeşlerine, arkadaşlarına, komşularına ve topluma karşı davranış biçimini ve görevini Kur'an ve sünnet çerçevesi içinde ele alıp alt başlıklarla açıklamaya çalışacağız.

I. Kâmil Müslüman'ın Allah'a Karşı Görevi

Kâmil Müslüman, başta Allah'a (c.c.) sonra da bütün masivaya karşı ahlâklı ve edepli olan insan demektir. Kâmil Müslüman'ın Allah'a karşı ahlâk ve edep vazifesi nasıl olmalıdır sorusuna cevap olarak ise, Müslüman Allah'ın ilâhî kitabı olan Kur'an'da emir ve nehiyleri yerine getirmeye çalışıp çabalamasıyla bu ahlâk ve edep vazifesini yerine getirmiş olacaktır. Yine Kur'an'ın ilk nazil olan ayeti "Oku, O yara-

tan Rabbinin adıyla!"¹ şartını yerine getirmesiyle Müslüman'ın Allah'a karşı ahlâk ve edep görevini yerine getirmek için ilk adımını atmış olacaktır. Dikkat edilirse bu ayette Allah'ın emri tümleçsizdir, yani günümüzde bu ayet şu şekilde yorumlanabilir: Allah, Müslüman'lara şu kitabı, bu dergiyi, gazeteyi, makaleyi veya arşiv belgesini oku dememiştir, ama insana yararlı olacak her şeyin okunmasını şart koşmuştur ki, okuyup eğitilmiş olmak her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır.² Bu ayetten yola çıkarak -Kur'an'ın ilk nazil olan ayeti bu olduğuna göre- İslâm'ın da ilk şartı³ 'eğitim-öğretim'dir. Çünkü okumayan bir Müslüman ilimden mahrum kalır, ilimden mahrum kalan da cahil olur ki, hiçbir konuda hiçbir şey anlamaz. Yine Kur'an'da "*Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*",⁴ "*Eğer bilmek istediğiniz bir konuyu bilmiyorsanız onu uzmanına -yani ehline- sorunuz*",⁵ "*Allah'tan ancak bilgili kulları saygı ile korkarlar*"⁶ bu ayetler nazil olan ilk ayeti desteklemektedirler. Atalarımız da bu konu hakkında şöyle söylemişler "*Cahile söz anlatmak deveye hendek atlatmaktan zordur.*"⁷ Mevlâna Halid el-Bağdadî'nin (v. 1242/1826) öğrencisi Esad Sahib şöyle der: "*Yüce Allah cahili kendisine dost (veli) yapmaz, dost yaptığını ise asla cahil bırakmaz.*"⁸ İlim olmadan Kur'an'ın insanlara sergilediği ifadelerden hiç kimse bir şey anlamaz.⁹ Allah Kur'an'da insana, ayetlerden anlam çıkarıp ibret almak için aklını kullanmasını ısrarla önerir.¹⁰ Bu konuda Yaşar Nuri Öztürk: "*Ayetlerden herkes kendi eğilim ve mesleğine göre hisse alacaktır. Çünkü her ayette birçok âyât (ayetler) saklıdır. Yani, her ayet çeşitli bakış açılarıyla yola çıkmış insanlara ayrı ayrı*

1 Alak, 96/1.

2 Tevbe, 9/122; Ta Ha, 20/114; Fâtır, 35/28; "*İlim talep etmek/öğrenmek her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır*", İbn-i Mâce, "Mukaddime", 17; Tebrizi, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Hadis No. 218.

3 İlimihal kitaplarında İslâm'ın beş şartı olduğuna dair şu hadise dayanarak bilgi verilir: خمس على الإسلام بني رمضان صوم و الحج الزكاة إيتاء و الصلاة إقام و الله رسول محمدا أن و الله إلا إله لا (أن شهادة: "İslâm beş temel bina üzerine kılınmıştır: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı hakkıyla vermek, Allah'ın evi Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak", Buhârî, "İmân", 34, 40; "İlim", 25; Müslim, "İmân", 8. Bu hadis İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Hz. Muhammed bu hadiste İslâm dininin beş temel özelliğine vurgu yapmıştır; bunlar İslâm'ın olmazsa olmaz temel ibadetleridir. Kur'an'da ne kadar emir-nehyi varsa, İslâm'ın o kadar şartı vardır. Namaz, oruç, zekât gibi ibadetler İslâm'ın şartlarından olduğu gibi, İslâm'ın şartlarını beşle sınırlandırmak doğru değildir. İlim, tevbe, ana-babaya iyilik, yardımlaşma, temizlik, tevekkül, sabır, şükür vb. konular da Kur'an'da geçen emirler olup İslâm'ın şartlarından sayılır.

4 Zümer, 39/9.

5 Nahl, 16/43; Enbiyâ, 21/7.

6 Fâtır, 35/28.

7 M. Ertuğrul Saraçbaşı-İbrahim Minnetoğlu, *Türk Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul 2002, s. 118.

8 Dilaver Selvi, *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, İstanbul 2007, s. 111.

9 Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul 2003, s. 276.

10 Nahl, 16/12; Bakara, 2/164; Sâd, 38/29.

işaretler verir"¹¹ der. Müslüman önce, dünya ve ahiretine rehberlik edecek olan Kur'ân'ı okumalıdır. Müslüman, Kur'ân'ın yardımıyla her iki âlemi okumuş olur. Kâinat ve benliğinin kitabını, benliğinin kitabı, kâinat kitabından daha zordur. Onu okuyup anlamak büyük çaba ister. Bu nedenden dolayı insana büyük evren¹² denildiği gibi, insanın kendi nefsiyle mücadelesine de büyük cihat olarak nitelendirilmiştir.¹³

Kur'ân'ın manasını nazil olduğu döneme hapsedmek doğru değildir. Kur'ân, günümüzden yaklaşık olarak 1430 küsur yıl önce inmiş olmasına rağmen, hâlâ insanlara her konu hakkında ışık tutmaya devam eden ilâhî bir kitaptır. İçinde insanları ilgilendiren bütün konular vardır;¹⁴ sosyolojiden¹⁵ ekonomiğe,¹⁶ deniz suyundan¹⁷ baytarlığa,¹⁸ matematikten¹⁹ astronominin²⁰ anlaşılması zor yönlerine kadar bilgi vermeye devam ediyor.²¹ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) döneminde bugünün teknolojisi, ekonomisi, tıbbı, ulaşım ve iletişim araçları yoktu. Ama Kur'ân-ı Kerîm sanki 21. Yüzyıl insanına hitap ediyor. Tabi aklını kullanıp ayetleri düşünen insanlar için ibret alınması gereken çok şey vardır.²² Fakat aklını kullanmayan insanlar için de başta cehalet, sefalet, zulüm ve azap vardır.²³ Müslüman hayatını Kur'ân'a göre düzenlemeli, Kur'ân'ı keyfi hayatına göre değil.²⁴ İnsan yaratılışına

11 Öztürk, *a.g.e.*, s. 279.

12 "İnsan bedeni, küçük âlem, ruhu ise büyük âlemdir. Âlemden yaratılan her şeyin benzeri insan vücudunda mevcuttur. İnsanın cismi ve canı bütün âlemin bir nüshasıdır", Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, İstanbul 1984, s. 97; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 2011 s. 108.

13 Öztürk, *a.g.e.*, s. 268; Hz. Peygamber Tebuk seferinden dönüşte şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz", bu hadiste Hz. Peygamber, kalabalık bir ordu ile katılmış olduğu bu seferi "küçük cihat" olarak vasıflandırırken, nefse karşı verilecek mücadeleyi de "büyük cihat" olarak nitelendirmiştir. Bkz. Fahreddin Razi, *Tefsir-i Kebir*, XXIII, 72; Ayrıca bkz. Osman Türer, *Ana Hatırlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul 2013 s. 210; Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Acluni, *Keşfü'l-haşa müzîlül-İlbas amma iştehere mine'l-ehadis ala elsineti'n-nas* II. Cilt, 424 (1362), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Beyrut 2009.

14 "... Biz o kitapta (Kur'ân'da) hiçbir şeyi eksik bırakmadık", "... Yaş ve kuru ne varsa Kur'ân'da yazılıdır", En'âm, 6/38, 59.

15 Hucurat, 49/1-13; Mümtehine, 60/8.

16 Bakara, 2/275, 282; Nisa, 4/29; Tevbe, 9/24; Yusuf, 12/19; Nür, 24/37; Fâtır, 35/29; Cuma, 62/11.

17 Furkan, 25/53; Rahmân, 55/19-20.

18 Nahl, 16/66.

19 Müderris, 74/30.

20 En'âm, 6/97; Yasin, 36/40; Hicr, 15/16; Furkan, 25/61; Duhan, 44/38-39; Sâd, 38/27; Nahl, 16/12; Rahman, 55/33.

21 Bilimle ilgili Kur'ân'dan bazı ayetler için bkz. En'âm, 6/101; Râ'd, 13/41; Nahl, 16/68-69; Enbiyâ, 21/33, 44; Neml, 27/88; Yâsîn, 36/38; Zâriyât, 51/47; Hadid, 57/25; Talâk, 65/12, bu ayetlerin tam anlamını kavrayabilmek için mutlaka tefsir kitaplarına da bakılması gerekir.

22 Bkz. Bakara, 2/73, 164, 219, 220, 221, 247, 266; Âl-i İmrân, 3/7, 65, 118, 191; Nisâ, 4/82; En'âm, 6/50.

23 "...Allah, aklını kullanmayan insanların üzerine pislik (azap) yağdırır" Yunus, 10/100.

24 Müslüman, hayatını Kur'ân'a göre düzenlemeli o kitabın buyruklarına inanmalı ki, gerçek inanç bu şekilde olur; Hz. Ömer (r.a.): "İnanmışınız gibi yaşamazsanız, yaşadığınız

uygun yaşaması gereken bir varlıktır. Onun ölçüsünü de Kur'an ve sünnet koymuştur. Bu sebepten dolayı her Müslüman, Kur'an'ı bir an olsun bile elinden eksik etmemeli ve elinden düşürmemelidir. Bu ilâhi kitap, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol gösterici, rahmet, mutluluk ve hidayet rehberidir.²⁵ Bu kitap, Allah'tan hakkıyla korkan takva sahibi âlimler için çok şey ifade eder.²⁶ Arapça bilmeyen Müslümanlar Kur'an'ı anladıkları dilde okumalıdır. Bize Kur'an okumak şart değil, çünkü Arapça bilmiyoruz -gerek duyulursa bilmediğimiz konuları din adamlarına sorarız- anlayışı ile bu işin içinden sıyrılmak mazeret sayılmaz, bu ibadetten mahrum kalmak demektir. Türkçeye birçok Kur'an meali çevrilmiştir. Bazı kişiler bu meal çevirilerine karşı çıksalar da, bu mealler dilimize süs, gösteriş veya başka bir nedenle çevrilmemiştir. Bu çevirilerin tek sebebi var, o da bu toplumun -başta din, bilim, dünya ve ahiret konuları hakkında- okuyup anlamaları ve ibret almaları için yapılmış çalışmalardır. Kur'an okumak, aynı zamanda Allah'ı zikretmek demektir. Allah'ın Müslüman'lara emrettiği en önemli ibadetlerden biri de hiç şüphesiz zikirdir. Kur'an'da bu söz 291 defa geçmektedir.²⁷ Zikir, anmak, anılmak, söylemek, sözünü etmek, unutulmuş bir şeyi hatırlamak, unutmamak için devamlı hatırda tutmak anlamlarına gelir.²⁸ Zikir, aynı zamanda Kur'an'ın adlarından biridir.²⁹ Allah'ı canı gönülden zikretmek her Müslüman'a farz kılındığı³⁰ gibi yine Yüce Allah (c.c.) Kur'an okumayı en büyük zikir³¹ olarak bildirmiştir. Yüce Allah (c.c.) insanlara: *"Beni zikredin ki, Ben de sizi zikredeyim"*³² buyurmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de konuyla ilgili: *"Rabbini zikredenlerle etmeyenler, diri ile ölü gibidir"*³³ buyurmuştur. Başka bir hadiste Hz. Muhammed (s.a.v.): *"Bir kavim oturup Allah'ı zikrederse melekler onu kuşatır, rahmet onları kaplar, üzerlerine*

gibi inanmaya başlarsınız." demiştir. Müslüman, Kur'an-ı Kerim'i de göz önünde bulundurarak itikatta hangi mezhep imamına uyumuşsa inancını ve ibadetini ona göre yapmalı, başka mezheplere mensup Müslümanlara da saygı duymalıdır.

25 Bakara, 2/2; *"Bu (Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye layık olan Yüce Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır."*, İbrahim, 14/1.

26 Âl-i İmrân, 3/102.

27 Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cemu'l-müfehres*, Beyrut 2000, s. 343-349; Hülya Küçük *Tasavvufa Giriş* adlı eserinde zikir sözünün 246 defa geçtiğini belirtmiştir, bkz. a.g.e., İstanbul 2011, s. 71.

28 *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2005, s. 2237.

29 Âl-i İmrân, 3/58; A'raf, 7/63; Yusuf, 12/104.

30 Enfâl, 8/45; Cuma, 62/10.

31 *"...Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir..."*, Ankebut, 29/45; Bugün Kur'an okumayı ikinci plana iterek, zamanla İslâm dininin pratiklerine eklemeler, ilâveler olmuştur ki bunlar -kuru söz ve tekrardan ibaret olan- örf, adet ve bid'at eylemleridir. Kur'an'ı ikinci plana iterek bu ilâvelerle çok büyük ibadet yaptığını zannedip kendi nefsinin tatmin eden zavallı insanların olduğunu da unutmamak gerekir. Ünlü mutasavvıflardan biri olan Muhâsibî şöyle der: *"Cenab-ı Hak, nafilenin farza tercih edilmesini caiz görmez"*, el-Muhâsibî, *er-R'âye*, İstanbul 2005, c. I, s. 107; Ayrıca bkz. Mâün, 107/4-6.

32 Bakara, 2/152.

33 Buhârî, "Da'avât", 67.

*huzur-feyiz iner ve Allah onları kendi yanındakilere zikreder*³⁴ buyurmuştur. Zikir meclislerini cennet bahçeleri³⁵ olduğu müjdesini veren Hz. Muhammed (s.a.v.), hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde de Allah'ın gölgelendireceği yedi kişiyi sayarak onlardan biri de: *"Allah'ı تنها bir yerde zikredip gözleri yaşla dolan kişidir"*³⁶ buyurmuştur. Allah'ı zikretmekten mahrum kalan Müslümanları da Kur'an sert bir dille kınamaktadır.³⁷

Olgun Müslüman'ın, Allah'a karşı diğer önemli ahlâk ve edep vazifesi de farz kılınan beş vakit namazdır.³⁸ Müslüman bu namaz ibadetini günde belli vakitlerde huşu³⁹ içinde beş defa eda eder; bunun dışında Hz. Peygamber'e (s.a.v.) özgü olarak farz kılınan teheccüd⁴⁰ namazını da Müslümanlar geceleyin kalkıp ifa ederler. Namaz müminin miracıdır.⁴¹ Namaz insanı her çeşit kötülükten alıkoyan büyük bir ibadettir. Namaz olmazsa olmaz İslâm'ın temel ibadetlerindedir. Namaz öyle kolay bir ibadet de değildir tabi, her gün yapılması gereken farzlardan sadece biridir. İmanı zayıf olanlara çok zor gelir. Sabah erkenden güneş doğmadan kalkıp Allah'ın huzurunda rükû ve secdeye varmak; O'na dua etmek her Müslüman'ın yapması gereken farz ibadetidir, fakat bu farzı yapabilmek için önce üstünlük taslayan nefsi ikna etmek gerekir; bazı inancı zayıf olan Müslümanlar bu farzı maalesef ihmal etmektedirler. Zor olmasına zordur fakat hem dünyada maddi⁴² ve manevi olarak hem de ahirette çok büyük mükâfatı vardır. Namaz kılan kişi bunun bilincinde olursa huzurlu olur; güzel düşünür; herkese iyilik yapmayı sever; bir sonraki vakitte Allah'ın huzuruna -namazla çıkacağını bildiği için kendisinin bu dünyada bir imtihanda olduğu düşüncesiyle gereği gibi O'na kul olmaya çalışır.⁴³ Namaz, sırf Allah rızası için kılınır,⁴⁴ Kur'an'da namaz emrinin mahiyetinde Allah'ın rıza-

34 Müslim, "Zikir", 38, 39.

35 Tirmizî, "Da'avât", 83; İbn Hanbel, *Müsned*, 3/150.

36 Buhârî, "Edep", 36; Tirmizî, "Zühhd", 53.

37 *"Kim de Beni anmaktan yüz çevirtirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz"*, Tâ'hâ, 20/124; Ayrıca bkz. Zümer, 39/22.

38 Bakara, 2/238; Nisa, 4/103; Rûm, 30/17-18.

39 *"Ey iman edenler! Sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar, namaza yaklaşmayın..."*, ifadesi ne söylediğinden bihaber olmanın yanında namaz esnasında tam bir suur ve huşu içinde olunması gerektiği de anlaşılmıştır. Nisâ, 4/43; *İlmihal-İman ve İbadetler*, Ankara 2014, c. I, s. 243.

40 *"Geceleyin uyanıp, yalnız sana mahsus olarak fazladan namaz kıl. Belki de Rabbin seni övülecek makama yükseltir"*, İsrâ, 17/79.

41 Bu söz Hz. Peygamber'e isnat edilmiş, mana açısından da doğrudur fakat hadis değildir, Fahreddin er-Razi tefsirinde hadis diye nakletmekte ise de kaynak göstermemiştir bkz. Fahreddin er-Razi, *a.g.e.*, c. I., s. 226.

42 Sağlık ve sosyal açısından namazın insana ne kadar faydalı olduğu tespit edilmiştir, bkz. Ahmet Altun, *Namazın Sırları*, İstanbul 2006, s. 55-156; *İlmihal-İman ve İbadetler*, c. I, s. 218.

43 *"... Gerçekten namaz, kötü ve iğrenç şeylerden uzaklaştırır..."*, Ankebût, 29/45.

44 *"...beni anmak için namaz kıl"*, Tâ'hâ, 20/14; *"...(insan) Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın"*, Kehf, 18/110.

sını kazanma şartı vardır. Müslüman, sadece O'na kulluk eder, boyun eğer ve sadece O'ndan yardım ister.⁴⁵ Namaz, kesinlikle bir sıkıntının giderilmesi, kazancın artması, arzu-talep, dilek, gösteriş,⁴⁶ cenneti kazanma ya da cehennemden kurtulma amacı ve hikmeti taşıması gerekir,⁴⁷ Allah rızasının yanında başka amaçlar için kılınan namaz sahibine beddua olarak döner, sahibini felâkete sürükler.⁴⁸

Sadık Müslüman'ın, Allah'a karşı diğer önemli ahlâk vazifesi de Ramazan ayında oruç⁴⁹ tutmasıdır. Oruç, Müslüman'ın Allah'la arasındaki gönül bağını güçlendiren hem gizli hem temel ve büyük ibadetlerden biridir. Namaz, zekât ve benzeri ibadetlerde -Müslüman'ın iradesi dışında da olsa- riyanın karışması mümkün iken, oruç ibadetinde bu mümkün değildir.⁵⁰ Oruç tutmak sadece aç-susuz kalmak değildir. Oruç tutan bir Müslüman elini, dilini, kalbini ve gözlerini günahattan, haramdan uzak tutan kimsedir. Aksi takdirde oruca niyetlenmemiş aç-susuz kalmış bir insandan hiçbir farkı olmadığı gibi sevabı da olmaz, sadece kendi nefsini aldatmış olur. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Oruç tutan öyle insanlar vardır ki, kârları sadece açlık ve susuzluk çekmektir."*⁵¹ buyuruyor. Başka bir hadiste de: *"Yalan konuşmayı bırakmayan, yanlış davranışlardan kaçınmayan kimsenin kendini aç ve susuz bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur"*⁵² buyuruyor. Orucun diğer bir anlamı da zenginlerin, aç kalan fakir fukaranın durumunu bu şekilde daha iyi anlamalarını sağlayan psikolojik bir testtir. Müslüman oruç tutarak, Allah'ın insanlara vermiş olduğu rızkın ve her türlü nimetin kıymetini daha iyi anlamasına; insanoğlunun aç-susuz kalınca çaresiz bir varlık oluşunun bilincine varması ve bundan dolayı Allah'a her an şükür etme ihtiyacı bilinciyle yaşamasıdır.

Kâmil Müslüman'ın Allah'a karşı en önemli ahlâk vazifesinden biri de hiç şüphesiz Allah'ın farz kıldığı zekâttır.⁵³ Zekât, lügatte temizlik, arıtmak, bereketli olmak gibi anlamlara gelir. Terim anlamı ise şeri-

45 "Sakın Allah'tan başkasına yalvarma, dua etme!", Bkz. Fatıha, 1/5; Bakara, 2/186; Yunus, 10/106; Cin, 72/18.

46 Hz. Peygamber: *"Riya, kul ile Allah arasında fitne fesat çıkarıp Allah'a giden yolu tıkamaktır, hatta Deccal'dan daha tehlikeli"* olduğunu bildirmiştir. İbn-i Mâce, "Zühd", 21; Nisâ, 4/142.

47 *İlmihal-İman ve İbadetler*, c. I, s. 220, 264-266; Ayrıca bkz. Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, c. I-II, İstanbul 1997, s. 15; Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyri Risâlesi*, İstanbul 1999, s. 289-292.

48 *"Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım isteyin..."* yani Müslüman, namazdan sonra ellerini açarak bütün kalbiyle huşu içinde Allah'a -dünya ve ahiret hayırlarını, güzelliklerini kendisine ve iyi insanlara verilmesini, yine kötü olan şeylerin de başta kendisinden ve iyi insanlardan uzak olması için- dua eder, Bakara, 2/153; Mâün, 107/4-6; Ayrıca bkz. *İlmihal-İman ve İbadetler*, c. I, s. 317-318.

49 Bakara, 2/183; Kehf, 18/110; Buhârî, "İmân", 34, 40; "İlim", 25; Müslim, "İmân", 8.

50 *İlmihal-İman ve İbadetler*, c. I, s. 382.

51 İbn-i Mâce, "Sıyam", 21.

52 Buhârî, "Savm", 8.

53 *"Namazı hakkıyla eda edin, zekâtı verin..."*, Bakara, 2/110, 277, Nisâ, 4/77.

atın kuralları gereğince nisap miktarı mala, paraya sahip olan yani varlıklı, zengin Müslüman'ın her yıl bu maldan ve paradan fakir-fukaraya sadaka* olarak dağıtması demektir. Zekât, hicrî ikinci yılında her varlıklı Müslüman'a farz kılınmıştır.⁵⁴ Zekât, ihtiyaç sahibi olan başta fakir-fukaranın, yolda parasız kalmışların, parasızlıktan tedavi olamayan ve ilaç alamayan hastaların hakkıdır. Allah Kur'an'da zekâtı kimlere verileceğini belirtmiştir: "*Sadakalar (zekât malları), Allah tarafından bir farz olarak ancak şunlar içindir: Fakirlere, miskinlere/yoksullara, zekât toplayıcı memurlara, kalpleri Müslümanlığa ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışanlara ve yolda kalmış muhtaçlara. Allah her şeyi en iyi bilendir ve her şeyi hikmetle uygulayandır.*"⁵⁵ Zekât kavramı Kur'an'da 27 ayette namazla birlikte zikredilir ki, bu da namazın şahsî ibadet, zekâtın da topluma karşı dayanışma ibadeti olduğu anlamını taşımaktadır.⁵⁶ Zekâtını vermeyen Müslümanlar gerçek ve kalıcı olan ahirette acı verici azaba hazırlanmaları gerek.⁵⁷

Sadık Müslüman'ın Allah'a karşı en önemli ahlâk vazifesinden biri de ömründe bir defa yerine getirmesi gereken hac ibadetidir. Allah-gücü yeten- her Müslüman'a bu ibadeti, gereği gibi yerine getirmesini emretmiştir.⁵⁸ Müslüman bu kutsal topraklara hac niyetiyle bir defa gittiğinde üzerine düşen farzı yerine getirmiş bulunmaktadır. Fakat ikinci defa gitmesi yasaklanmadığı gibi tekrar hac ibadeti yapılınsın diye bir şart da yoktur. İkinci defa hacılığa niyetlenen bir Müslüman, bulunduğu toplum içinde ya da dünyanın başka ülkesinde hastane kapılarında parasızlıktan ameliyat olamayan; su-ekmek bulamayan; çocuğuna kalem, defter alamayan insanların olduğunu da unutmaması gerekir. İkinci defa hac ibadeti için ayırmış olan parasını bir ihtiyaç sahibine bağışlarsa⁵⁹ her halde ikinci kez niyetlenmiş olan hac ibadetini yerine getirmekten daha fazla sevap kazanacağı kesindir. An-

* Sadaka sözü zekât sözü ile eş anlamda kullanılmaktadır. Bkz. Mehmet Erkal, "Zekât", *DİA*, c. 44, s. 197.

54 Zekâtın, yılı tartışmalı olsa da İslâm âlimleri arasında, Medine döneminde farz kılındığına dair ittifak vardır. Ömer Nasuhi Bilmen zekât hakkında: "*Peygamberimiz (s.a.v.)'in hicretinin ikinci senesinde oruçtan evvel farz kılınmıştır*" demektedir; Mehmet Erkal ise zekâtın ramazan orucundan sonra farz olduğunu bildirmektedir, Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 2002, s. 349; Mehmet Erkal, "Zekât", *DİA*, c. 44, s. 197.

55 Tevbe, 9/60.

56 Mehmet Erkal, "Zekât", *DİA*, c. 44, s. 197; Ali Rıza Demircan, *İslâm Nizamı*, İstanbul 1978, s. 28-33.

57 Tevbe, 9/34-35.

58 Hac ibadeti, maddi, hasta ve can güvenliği gibi sorunu olmayan her Müslüman'a farzdır, Âli İmrân, 3/97; Buhârî, "İmân", 34, 40; "İlim", 25; Müslim, "İmân", 8.

59 Parayı ihtiyaç sahibinin eline verilmesi durumunda, bu parayı alan kişi ihtiyacını gidermesi yerine başka amaçlar için de kullanabilir, o yönünü de göz önünde bulundurmamak lâzım. Bu durumda parayı ihtiyaç sahibinin eline değil de, ihtiyaç sahibinin hastane, ilaç, yiyecek, giyecek vb. masraflarını, bizzat parayı verecek kişinin kendisi ödeme yapması daha doğru olur.

cak mürtet olmadan hac ibadetini yerine getirmiş olan bir Müslüman daha sonra tekrar imana gelmişse tekrar hac yapması gerekir.⁶⁰ İslâm toplumlarında yaygın olan "hac ibadetini yerine getiren kişi yeniden doğmuş bir bebek gibi günahsız sayılır" anlayışı mevcuttur.⁶¹ Bu doğru değildir; çünkü Allah'a karşı borcu olanın günahlarını Allah affeder veya affetmez O'na kalmış bir husus,⁶² ama kulun kula olan zulmünü -mazlum zalime hakkını helâl etmedikçe- Allah affetmez.⁶³

Olgun Müslüman'ın Allah'a karşı ahlâki görevlerinden biri de tevbedir. *Tevbenin*, kelime anlamı *geri dönmek, vazgeçmek, çark etmektir*; terim anlamı ise işlediği bir günah, hata veya suçtan dolayı kalben pişman olarak bir daha -o kötü elemi- yapmamaya karar vermek demektir. Tevbe kavramı Kur'an'da 88 yerde geçmektedir; tevbenin farz oluşu ile ilgili şu ayetler gösterilebilir: "...Ey iman edenler, Allah'a topluca tevbe edin ki, kurtuluşa erebilesiniz.",⁶⁴ "Ey iman edenler, Allah'a samimi bir şekilde tevbe edin...",⁶⁵ başka bir ayette de "...Allah günah işlemekten vazgeçip tevbe edenleri, kendisine itaate yönelenleri sever, çok temizlenenleri de sever."⁶⁶ Tevbe, Allah ile kul arasında yapılan sözleşmenin yenilenmesi veya kulun yaradılış çizgisine, temiz haline geri dönmesi ve o konumunu koruması demektir. Hata, günah, suç vb. eylemler Müslüman'ın, kalbini kirletir.⁶⁷ Fakat akıllı bir Müslüman yapmış olduğu bütün günahlarından pişman olup tevbe ederek, tevbenin Allah ile dostluğun devamını sağlayan bir aracı olduğunun bilincine varır. Bütün dinlere göre insan hem iyi hem de kötü eyleme meyilli bir varlıktır.⁶⁸ Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle buyuruyor: "*Âdemoğlu, Aziz ve Celil olan Allah'ın rahmet etmesi dışında, çok hata işleyen olarak yaratılmıştır.*"⁶⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) de: "*Her insan günah işleyebilir, günah işleyenlerin en hayırlısı -pişman olup- tevbe edendir*"⁷⁰ buyuruyor. Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.): "*Pişman olmak tevbenin ta kendisidir*"⁷¹ der. İmam Gazali, insan psikolojisini bozan günahları dörde ayırmıştır: 1) Rubûbiyyet: kibir, övülme, övülmeye düşkün olma, şeref ve zenginlik; 2) Şeytâniyyet: haset, zulüm, hile-i nifak, aldatmak, bozgunculuğu emretmek vb. şeytanî davranışlar; 3) Behîmiyyet: yeme-içme, saldırganlık, şehvet düşkünlüğü, zina,

60 *İlmihal-İman ve İbadetler*, c. I, s. 337.

61 Bkz. Muhammed Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnet'te Müslüman Şahsiyeti*, İstanbul 2000, s. 32.

62 Nisâ, 4/48; İnsan, 76/31.

63 Nisâ, 4/168; Rûm, 30/57; Şûrâ, 42/42.

64 Nûr, 24/31.

65 Tahrîm, 66/8.

66 Bakara, 2/222.

67 Mutaaffîn, 83/14.

68 Bekir Topaloğlu, "Tevbe", *DİA*, c. 41, s. 279-280.

69 Abdullah b. Mübarek, *Kitabu'z-Zühd ve'r-Rekâik*, Konya 2006, s.73.

70 İbn-i Mâce, "Zühd", 30.

71 İbn-i Mâce, "Zühd", 30.

hırsızlık, yetim malı yemek; 4) Sebûiyyet: kin, dövüp-sövme, öldürme ve gasp türünden hayvani davranışlar teşkil eder.⁷² Günahın küçüğü büyüğü olmaz günah günahdır; Rasûlullah (s.a.v.) eşi Hz. Ayşe'yi şöyle ikaz etmiştir: *"Küçümsenen yarlışı davranışlardan uzak durmaya bak, zira Allah bu tür davranışların da hesabını soracaktır."*⁷³ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) şu yedi günahı kaçınılmasını buyurmuştur: *"Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana kıymak, faiz yemek, yetimin hakkını yemek, savaştan kaçmak, namuslu Müslüman kadına zina iftirasında bulunmak."*⁷⁴ Müslüman bütün hata ve günahlarından dolayı pişman olup tevbe ettikten sonra, o hataları bir daha yapmaz.⁷⁵ Kul hakkına yönelik günahlara gelince bu konuda Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: *"İnsanlara baskı, zulüm, ellerinden hakkı alınıp işkence edenlere ve yeryüzünde zorbalık yapanlara ceza vardır. İşte can yakıcı azap bunlardır",*⁷⁶ *"Zulüm ve haksızlık edenleri Allah affetmez ve onlara doğru bir yol da göstermez",*⁷⁷ *"Sakın zalimlerin yaptıklarından Allah'ın habersiz olduğunu sanma. Allah, onları gözlerin korkudan dışarı fırlayacağı o zor ve çetin güne bırakır"*⁷⁸ başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.): *"Kıyamet günü, zalim kimselerin mazeret beyan edip yola gelmeleri için artık çok geç"*⁷⁹ olduğunu bildirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: *"Müslüman kardeşinin malına veya şeref ve namusuna yönelik günah işleyen kimse altın ve gümüşün bulunmadığı gün gelmeden önce ondan helâllik dilesin. O gün, dünyada kötülük yapan kimsenin sevapları varsa haksızlığı kadar alınıp mağdura verilir, yoksa onun günahından alınıp berikine yüklenir"*⁸⁰ buyurmuştur.

Buraya kadar kâmil Müslüman'ın, Allah'a karşı ahlâkî ve edebî yükümlülük vazifelerinden bahsettik. Burada şunu da hatırlatmakta fayda var, kul ile Allah arasındaki ahlâk ve edep anlayışına hiç kimse karışamaz. Günümüzde bir Müslüman namaz, oruç, zekât, hac vb. ibadetleri yerine getirmiyorsa, biri ona kalkıp baskı yaparak 'namaz kıl, oruç tut, zekât ver, hacca git!' deme hakkına sahip olmadığı gibi filanca kişi namaz kılmıyor, oruç tutmuyor, zekât vermiyor diye onun hakkında ileri-geri konuşması da doğru değildir. Çünkü İslâm hukukunda insan, namaz, oruç, zekât vb. ibadetleri bir şahidin huzurunda eda edip tasdikli bir belgeyle ispatlama mecburiyetinde değildir.

72 İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, İstanbul 20014, c. IV, s. 32; Bekir Topaloğlu ise, *"Gazalî'nin insan psikolojisini tahrip etmeleri bakımından günahları üçe ayırır"* demiş, bkz. Bekir Topaloğlu, "Tevbe", *DİA*, c. 41, s. 281.

73 İbn-i Mâce, "Zühd", 29.

74 Müslim, "İman", 145; Buhari, "Vesâyâ", 23, "Hudûd", 44.

75 Âli İmrân, 3/135.

76 Şûrâ, 42/42.

77 Nisa, 4/168.

78 İbrâhim, 14/42.

79 Rûm, 30/57.

80 Buhari, "Rikâk", 48.

O Müslüman'ın Allah ile arasındaki ahlâki yükümlülük anlayışıdır. Bu şartları/farzları yerine getirmemesi ona ait bir sorumluluktur. Her Müslüman kendi üzerine düşen söz, eylem, davranış ve görevlerden sorumludur. Öğretmen öğrencisine Kur'an okumayı, namaz kılmayı, oruç tutmayı kısacası ilmihal bilgilerini öğretir ve öğrettiğini de uygulaması için ısrarla tavsiye eder ama baskı yapamaz, çünkü dinde zorlama, baskı ve iğrendirme yoktur.⁸¹ Bir işveren işçisine veya amir memuruna: "Namaz kıl yoksa işine son veririm; maaşından keserim; döverim; söverim; sana kötülük yaparım" tehditleri karşısında kılınan namaz, tutulan oruç vb. ibadetler, Allah rızası için olmadığından dolayı, bu uygulanan eylemler tehdit sonucundan dolayı ibadet sayılmamıştır. Bu durumda da tehdit eden kişi günahkâr kabul edilir, çünkü onun tehditlerinden dolayı zorla namaz, oruç, hac vb. ibadetler yerine getirilmiş olur. Allah Kur'an'da İslâm tebliğinin rahmet ve merhametten ibaret olduğunu bildirmiştir.⁸² Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İslâm dininde zorlama, baskı, tehdit yoktur. Allah'la kul arasındaki diğer ibadetler için de hüküm budur. Şimdi gelelim kulun kendi nefesine karşı yapması gereken görevlere.

II. Kâmil Müslüman'ın Kendine Karşı Görevi

Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'i, insanlara sadece cenaze merasimlerinde, kabristanda veya onu kuru kuru düşünmeden, yaşamadan okuyunca sevap kazansınlar diye göndermemiştir. Kur'an aynı zamanda, insanın başta Rabbine, kendi nefesine, ailesine, arkadaşlarına, komşularına ve topluma karşı görevlerini de bildirmiştir. Kalbi Kur'an ayetleriyle aydınlanmış sadık bir Müslüman'ın kendi nefesine karşı görevi ise her zaman, her konuda uyanık olması gerekir ki, bir anlık gaflet ve sabırsızlık onun dünyasını da ahiretini de karartabilir. Akıllı ve şuurlu bir Müslüman dünya hayatının bir sınav yeri olduğu bilinciyle yaşamalıdır.⁸³ Yüce Allah (c.c.) insanları şöyle ikaz etmektedir: "*Her yapmış olduğunuz şeyden dolayı muhakkak hesaba çekileceksiniz*",⁸⁴ bir başka ayette de "*Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur*".⁸⁵ Ateist birine "Tanrı var mıdır?" diye sorulsa inkâr eder ama ölümü asla inkâr edemez, çünkü ölüm onun sevdiği ve sevmediği canlıları gözünün önünden alıp toprağa karışmasına neden olur. Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da: "*Her canlı ölümü tadacaktır*"⁸⁶ buyurmaktadır. Bir Müslüman'ın dünyada elde edebi-

81 Bakara, 2/256; Âl-i İmrân, 3/159; Yûnus, 10/99, 103-104; Nahl, 16/90; Hac, 22/40; Kaf, 50/45; Çaşiyê, 88/21-26.

82 Bakara, 2/178; A'râf, 7/52; Enbiyâ, 21/107.

83 "...Sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilikle deneyeceğiz. Sonunda hepiniz -huzurumuzda hesap vermek için- bize döndürüleceksiniz", Enbiyâ, 21/35.

84 Nahl, 16/93.

85 Necm, 53/39.

86 Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57; "Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar...", Nisâ, 4/78.

leceği en güzel şey, Allah'a karşı her an inancını taze tutup, ihlâs ve güzel ahlâk sayesinde O'nun rızasını kazanıp saadete kavuşmasıdır ki, bu da devamlı Kur'ân ve sünneti yaşamakla olur. Müslüman'ın, bu dünyada ancak yapmış olduğu güzel ve çirkin işlerin karşılığının verileceği⁸⁷ o çetin günden sakınması ve bu kuralı kendisine yaşadığı müddetçe düstur edinmesi gerekir. O çetin gün hakkında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: *"O gün her insan iyilik ve kötülük olarak ne işlemişse önünde hazır bulunur. Ve ister ki, yaptığı kötülükler kendisinden çok uzaklarda olsun"*.⁸⁸ Başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.): *"...korkudan gözlerin dışarıya fırlayacağı bir gün"*den bahsederek,⁸⁹ o günün ne kadar korkunç, ürkütücü ve stresli bir gün olduğunu bildirmektedir. Bütün insanlar kıyamet günü Allah'ın huzuruna -hesap vermek için- teker teker çıkacaklar;⁹⁰ o hesap gününde -dünyada yapmış olduğu ameller hakkında sorgu-suale çekilirken- kimsenin kimseye faydası, yardımı, şefaati dokunmayacaktır.⁹¹ Akıllı Müslüman işte bu hesap gününe önce kendi nefisinden başlayarak çok iyi hazırlanması gerekir. Bir âyeti kerimede Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Siz kendi nefislerinizi düzeltmeye bakın. Siz doğru yolda bulundukça yoldan sapanlar size zarar veremez"*,⁹² başka bir ayette de şöyle buyuruyor: *"Elbette nefisini temizleyip parlatan kurtulmuştur"*.⁹³ Bu âyeti kerimeler her insanın kendi nefisini düzeltmesi, terbiye ve tezkiye etmesi gerektiğini emrediyor. Nefis öyle bir şeydir ki, terbiye edilmez, tezkiye edilmezse insanı, kendisine kul-köle yapar ve dilediği her çeşit kötülüğe meyleder. İnsanı kötülüğe meyleden bu nefis denilen şey nedir kısaca buna değinmekte fayda vardır. Nefis: Arapça bir kelime olup çok sayıda anlamı vardır: ruh, akıl, insanın bedeni, kan, azamet, izzet, kötü göz, arzu vs. gibi anlamlara gelir. Tasavvuf ilminde ise nefis şöyle tarif edilir: kendisinde iradi hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latif buharlı bir cevherdir.⁹⁴ Hz. Ali (r.a.) de nefsi şu şekilde tarif etmiştir: *"Benim ve nefsimin misali, çoban ve sürünün durumu gibidir. Çoban*

87 *"Gerçekten insan için kendi çalışmasından, gayretinden başka bir şey yoktur"*, Necm, 53/39.

88 Âli İmrân, 3/30.

89 İbrâhim, 14/42; Benzer ayetler için bkz. Hac, 22/1-2; Neml, 27/87; Hâkka, 69/13-16.

90 Allah'ın huzurunda (hesap verme esnasında) insanın yanında amel defteri hariç -elbisesi dâhi- hiçbir şey ve hiç kimse olmayacak, o amel defterini de bizzat kendisi okuyacaktır. İlgili ayetlere bkz. En'âm, 6/94; Meryem, 19/95; İsrâ, 17/14.

91 Bakara, 2/48, 123; En'âm, 6/94; Şuarâ, 26/88; İnfîtâr, 82/19; Hesap gününde insanın tek yardımcı ve şefaatchisi dünyada yapmış olduğu sâlih amelidir. Hz. Peygamber bile kendi öz kızını bu konuda şöyle ikaz etmiştir: *"Ey kızım Fatıma! Peygamber kızıyım diye (bana) güvenme hesap günü seni ben bile kurtaramam"*, Buhari, "Vesâyâ" 11; Müslim, "İmân", 348-352.

92 Mâide, 5/105.

93 Şems, 91/9.

94 Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, İstanbul 2015, s. 558; Ayrıca bkz. Ethem Cebecioğlu, a.g.e., s. 472.

sürünün bir yanını toplayıp kontrol etse, sürü diğer yandan dağılır".⁹⁵ Kötülüğü emreden anlamında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen Rahmani Ruh, ilâhi ben anlamında da kullanılmıştır.⁹⁶ Nefisle mücadele etmenin ne kadar çok zor olduğunu bizzat Hz. Peygamber ve onun varisleri olan takva sahibi âlimler⁹⁷ bildirmişlerdir. Nefisle mücadele konusunda şöyle bir rivayet anlatılır: Peygamberimiz'in (s.a.v.), Tebük seferinden dönüşte şöyle buyurmuşlar: "*Küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz*" bu hadiste Hz. Peygamber, kalabalık bir ordu ile katılmış olduğu bu seferi "küçük cihat" olarak vasıflandırırken, nefse karşı verilecek mücadeleyi de "büyük cihat" olarak nitelendirmişlerdir.⁹⁸ Hz. Muhammed (s.a.v.): "*Hakiki mücahit nefsinde karşı cihat açan kimsedir*"⁹⁹ buyurarak nefsin azgın, hırslı, sabırsız ve huysuz bir cevher (insanın arzu-istek ve hisleri) olduğunu;¹⁰⁰ tezkiye ve terbiye edilmezse sahibini ateşe sürükleyeceğine vurgu yapmıştır. Nefisini bilen Rabbini bilir, bu sözün hadis olup olmadığı tartışma konusu olsa da bu söz sûfiler arasında çok sık kullanılır hale gelmiştir.¹⁰¹

Tasavvuf âlimleri her insanda nefis olduğunu ve nefsin de mertebeleri olduğunu bildirmişlerdir. Nefsin *seyr u sülûkte*¹⁰² ilk makamı *sadır*dır.¹⁰³ Bu birinci makamda insanın, kötü huy ve işlemiş olduğu çirkin eylemlerin kaynağı mevcuttur. İnsanın kötü eylemlerinin nedeni ise kötü alışkanlık ve ahlâkından kaynaklanır. Bu mertebedeki nefsin adı *nefsi emmâredir*,¹⁰⁴ bu mertebede nefsin makamı da *sadır*dır. Bu nedenden dolayı bir Müslüman sadrının (*kalbinin*) huzur bulması, gönlünü ferah tutması için, bu kötü ve çirkin sıfatlardan mutlaka kurtulması gerekir. Makamı sadırda nefis sultan, akıl onun veziri ve kötü sıfatlar da haramileridir.¹⁰⁵ Müslüman, iman yeri olan sadrını nurlandırmalıdır. Bunu tek başına yapamayacağını düşünüyorsa o zaman takva sahibi bir âlime (mürşidi kâmil) müracaat etmelidir.¹⁰⁶ Kötü

95 İzzeddin Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, İstanbul 2010, s. 82.

96 Secde, 32/9; Ayrıca bkz. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 472.

97 Sofyalı Bâli Efendi, *Etvâr-ı Seb'a*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, No. 438, vr. 57a.

98 Bkz. Beyhakî, *Kıtabü'z-Zühed*, İstanbul 2013; Fahreddin Razi, *a.g.e.*, XXIII, 72; s. 115; İmam Gazâlî, *a.g.e.*, İstanbul 20014, c. III, s. 11; Osman Nûri Topbaş, *İmandan İhsana Tasavvuf*, İstanbul 2002, s. 33-34; Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 472.

99 Tirmizi, "Cihad", 2.

100 Meâric, 70/19; Alak, 96/6.

101 Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 472.

102 *Seyr u sülûk*: Arapça, gitmek ve girmek demektir. Tasavvufî anlamı ise, takva sahibi bir âlimin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevi yolculuk demektir. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, İstanbul 2005, s. 565.

103 Arapça, göğüs, sine anlamına gelen bir kelimedir; kalbin bir mertebesidir. Bkz. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 532.

104 *Nefsi emmâre*: emredici nefis anlamında Arapça bir tamlamadır. İnsanı kötülüğe iten hayvani nefis de denmektedir. Kâşânî, bu nefsin, bedeni tabiatı meylettigini, lezzet ve hissi şehvetleri körüklediğini söyler. Yani kalbi, ulvî değil, süflî şeylere celbeden şeye *nefsi emmare* nedir. İzzeddin Kâşânî, *a.g.e.*, s. 558; Ayrıca bkz. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 473.

105 Sofyalı Bâli Efendi, *a.g.e.*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu No. 438, vr. 57a.

106 Sofyalı Bâli Efendi, *a.g.e.*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu No. 438, vr. 55a.

huyların kaynağı kurutulmadıkça asla onlardan kurtulmuş olunmaz. Tasavvuf âlimleri bu durumu, ekinlerin arasında yetişen zararlı otlara benzetir. Zararlı otların başlarını koparmakla onlar ortadan kalkmaz. Bazı tasavvuf âlimleri, insanın kötü huylarını kalbinde yerleşmiş bir hevâ (nefis arzusu) ağcına benzetir. Kötü davranışlar bu ağcın meyveleridir. Hevâ ağcının yedi budağı vardır, her birisi bir tarafa yönelmiştir, bu budaklar göze, dile, kalbe, nefse, topluma, dünyaya ve ahirete müteveccihdir. Her budağın yemişleri vardır. Meselâ gözden yana olanın yemişi töhmet ve şehvettir. Dilden yana olanın yemişi lüzumsuz söz ve gıybettir. Kalpten yana olanın yemişi kin ve düşmanlıktır. Nefse gidenin yemişi haram, şüpheli ve mekruhtur. Dünyaya ve topluma gidenin yemişi ziyet, şöret ve riyadır. Ahiretten yana olanın yemişi hasret ve pişmanlıktır.¹⁰⁷ Nefis, her zaman istek ve arzularını yerine getirmek için fırsat kollamaktadır.¹⁰⁸ İnsanı düşünmeden hareket ettirir, çünkü nefis düşünmekten hoşlanmaz; insan düşünerek hareket ederse o zaman yapmış olduğu -iyi veya kötü- işin farkında olur ve hemen hesaba çekileceği günü yani ahireti hatırlar.¹⁰⁹ Yüce Allah, “*Bilsin ki insan için kendi -iyi veya kötü- çalışmasından başka bir şey yoktur*”¹¹⁰ buyurmuştur.

Peki, bu insanın nefisini tahrik eden, günahlara karşı kıskırtan şeytani, merhamet sahibi olan Yüce Allah neden insana musallat etmiştir? Bu sorunun cevabı da şu ayette belirtilmiştir, “*Yemin ederim ki, İblis (şeytan) onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. (Allah’a) inananlardan bir grup dışındakiler ona (İblise) uydular. Oysaki şeytanın onlar üzerinde hiçbir yaptırım gücü yoktur. Sadece biz; ahirete inananı belli etmek, ondan şüphe içinde bulundandan ayırmak için böyle yaptık. Rabbin her şeyin koruyucusudur.*”¹¹¹ Kâmil Müslüman dostunu ve düşmanını çok iyi tanımalıdır. Dostunu iyi tanıyamayan bir insan onun yardımından mahrum kaldığı gibi, düşmanını da iyi tanıyamazsa kendini kandırılmış ve aldanmış olur. Yüce Allah insanın en büyük düşmanı şeytan olduğunu şu ayetlerle bildirir: “*Gerçekten şeytan, sizin düşmanınızdır. Öyle ise siz de onu düşman edinin*”,¹¹² “*Ey Âdemoğulları! Ben size demedim mi, şeytana kulluk etmeyin (şeytanın tarif etmiş olduğu yoldan gitmeyin), o sizin apaçık düşmanınızdır! Bana kulluk edin, doğru yol budur*”,¹¹³ “*Şeytanın adımlarına tabi olmayın (izinden gitmeyin). Gerçekten o, sizin apaçık bir düşmanınızdır*”,¹¹⁴ “*Şüphesiz şeytan, insan için apaçık bir*

107 Sofyalı Bâli Efendi, *a.g.e.*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu No. 438, vr. 55b.

108 El-Muhâsibi, *a.g.e.*, s. 90.

109 El-Muhâsibi, *a.g.e.*, s. 122.

110 Necm, 53/39.

111 Sebe, 34/20-21.

112 Fâtr, 35/6.

113 Yasin, 36/61-62.

114 Bakara, 2/168.

düşmandır."¹¹⁵ Akıllı bir Müslüman, bu ayetlerden de anlayacağı gibi şeytan insanın en büyük düşmanıdır, o halde Müslüman da onun en büyük düşmanı olması gerekir. Şeytan, inkârcıların ve inanmayan insanların dostudur.¹¹⁶ İp zayıf yerden koptuğu gibi, kaleler de zayıf yerden fethedilir. Onun gibi şeytan da insan vücuduna hâkim ve ege-men olabilmek için nefsin zaaflarından istifade ederek harekete geçer. Yüce Allah insanın zaaflarını şöyle bildirmiştir: "İnsanlara, "kadınlara, oğullara, kantar kantar biriktirilmiş altın ve gümüşe, güzel ve cins atlara, hayvanlara ve ekinlere olan sevgisinden oluşan" şehvetleri güzel gösterdi. Bunlar dünya hayatının menfaatleridir."¹¹⁷ İnsan yaradılış itibarıyla ayette geçen kadın, para, araba, mal-mülk, makam, çoluk-çocuk, vb. şeylere düşkünlüğü ile bilinir. İnsanın dünya hayatı, bunların en mükemmelini ve en güzelini elde etmek için çaba sarf ederek geçer. Bunların dışında insanın, hırs, açgözlülük, bencillik, korku, endişe gibi pek çok zayıf yönleri de vardır. Şeytan işte bu zayıf yönlerden insanın yakasına yapışıp onu istediği yöne çekmeye çalışır. Örneğin: "diğer zengin insanlardan bir adım daha ileride olmalıyım" diyen zengin insana, modada yarışircasına son model lüks araba, kıymetli ziyaret eşyası, deniz kenarında paha biçilmez köşk veya gereksiz yere bol bol para harcamasına yol açarak¹¹⁸ onun müsrif olmasına sebep olur; hâlbuki Allah müsrifleri sevmez.¹¹⁹ Yine "mutlaka fakirlikten kurtulup zengin olmalıyım" diye düşünen bir insana bütün yolları mubah göstererek onun günah işlemesine ve başka insanların hakkına saldırmasına vesile olur.¹²⁰ İlim dünyasında üstün bir makama gelen bir âlim kimseye de "sen çok farklısın, senin bildiğini kimse bilmiyor, herkes sana saygı ve hürmet göstermelidir" gibi yanlış ve yersiz düşüncelerle onu bu zayıf yönünden yakalayıp istediği yöne çekmeye çalışır.¹²¹ İbadet konusunda da bu böyledir "başkası namaz kılarsa, kendisinden üstün görünür endişesiyle hemen namaza kalkar",¹²² böylece şeytan onu riyaya sürüklemiş olur.¹²³ Nefisle mücadele konusunda Haris el-Muhâsibî bize çok önemli bir bilgi aktarmaktadır: "Kula düşen, mücadele ve engellemelerle hevâ-i nefse¹²⁴* karşı koymaktır. Nefsi melek tabiatlı yapmak üzere mücadele etmek, ona düşen bir şey değildir.

115 Yûsuf, 12/5.

116 A'râf, 7/27.

117 Âli İmrân, 3/14.

118 "Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, süs, aranızda övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir...", Hadid, 57/20.

119 A'râf, 7/31.

120 "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size çirkin şeyleri yapmayı emreder...", Bakara, 2/268.

121 Şadi Eren, İnsan ve Şeytan-Şeytanın Tuzakları ve Korunma Yolları, s. 22; el-Muhâsibî, a.g.e., s. 224-225.

122 El-Muhâsibî, a.g.e., s. 225-226; Nisâ, 4/142; Mâûn, 107/6.

123 Allah rızası için değil de gösteriş için yapılan bütün ameller boşa gittiğini bizzat Efendimiz (s.a.v.) şu hadiste bildirmiştir: "Amelinde bir an riyaya düşenin, önce yaptığı da boşa gider", el-Muhâsibî, a.g.e., s. 235.

124 * Nefsin arzu ve istekleri.

Nitekim Vehb'den şu ifadeler rivayet edilmiştir: "İman, yulardan tutup götürendir (kaid), amel, arkadan kaçılıp sürendir (saik), nefis ise huysuz bir binektir. Kaid tembellik gösterip ihmalkâr davranırsa, nefis yoldan sapar. Saik tembellik gösterir ise, nefis huysuzlaşıp yol almaz. Kaid ve saik yani iman ve amel düzgün olurlarsa nefis, ister istemez müspet anlamda yol alır. Sen, nefsin hoşuna gitmeyen her şeyi terk edersen, neticede dinin bütününe terk edersin. Nefis, hevâyı gözlemekte, hevâ ise akli beklemektedir. Şayet akıl onu azarlayıp men ederse, o da uslanır; onu kendi halinde serbest bırakırsan kokuşur."¹²⁵ Kısacası nefis ahireti düşünmemeyi, farz ve sünnetleri terk edip tembelliği;¹²⁶ şeytan ise insanı zayıf noktasından yakalayıp vesvese vererek istediği yöne çekmeye çalışır.¹²⁷ Kâmil Müslüman mutlaka nefisini tezkiye edip gönlünü bu manevi kirlerden temizlemesi gerekir.

İslâmiyet temizliğe çok büyük önem veren bir dindir, hatta onu bir kısım ibadetlerin vazgeçilmez şartı, mukaddimesi ve anahtarı yapmıştır. Müslüman ruhunu tasfiye ettiği gibi, bedenini de temiz tutmaya gayret eder, özellikle giyim kuşamına özen gösterir. Yüce Allah Kur'ân'da: "Şüphe yok ki, Allah, tevbe edenleri de, temizlenenleri de sever",¹²⁸ "Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetini tamama erdirmek ister",¹²⁹ "Allah, sizi temizlemek için gökten üzerinize su indiriyor"¹³⁰ başka bir ayette de "Elbiseni temizle; pis ve murdar olan her şeyden kaçın"¹³¹ buyurmaktadır. Ayetlerden de anlaşıldığı gibi temizlik de İslâm'ın şartlarından biridir. Müslüman, toplumun içinde saygı ve hürmet edilmesini istiyorsa mutlaka İslâm'ın emrettiği şekilde temizliğe özen göstermesi gerekir. Peygamberimiz (s.a.v.) de: "Cuma günü yıkanınız. Cünüp olmasanız da başınızı yıkayıp güzel koku sürünüz"¹³² buyurmaktadır. Bu hadise dayanarak bazı imamlar Cuma namazı için banyo yapmanın farz olduğuna hükmetmişlerdir.¹³³ Müslüman bedenine, elbisesine özen gösterdiği gibi aynı şekilde ağız bakımına da özen gösterir. Hz. Ayşe (r.a.) Rasûlullah'ın ağız temizliğine göstermiş olduğu özeni şu şekilde bildirmektedir: "Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim onlara her namazdan önce misvak kullanmalarını emrederdim"¹³⁴ buyurmuştur. Hz. Ayşe'ye (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.) eve gelince ne yapardı diye

125 El-Muhâsibî, *a.g.e.*, s. 250.

126 El-Muhâsibî, *a.g.e.*, s. 356, 377, 379.

127 Nâs, 114/5.

128 Bakara, 2/222.

129 Mâide, 5/6.

130 Enfâl, 8/11.

131 Müddessir, 74/4-5.

132 Buhari, "Cuma", 2, 3, 12; Tirmizî, "Cuma", 29.

133 Muhammed Ali Haşîmi, *a.g.e.*, s. 40.

134 Buhari, "Cuma", 8.

soruyorlar, o da: *“Dişlerini misvakla temizlerdi”*¹³⁵ diye cevap vermiştir. Müslüman temizliğe dikkat eder, kibar görünümlü göze rahatlık verecek ve insanları imrendirecek bir şekilde diğer insanlar arasına çıkar. İslâm'da zühd ve tevazu iddiasıyla insanı gülünç duruma düşürecek derecede dış görünümünü ihmal edip pejmürde elbise giyemez.¹³⁶ Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) zahid ve tevazu sahiplerinin önderiydi. Öyle olduğu halde kendileri yeni, temiz, güzel elbise giyer, güzel kokular sürer aile ve ashabına karşı süslenirdi ve bunu da Allah'ın nimetini üzerinde göstermek olarak kabul ederdi.¹³⁷ Bir hadiste: *“Gerçekten Allah nimetinin eserini kulu üzerinde görmesini sever”*¹³⁸ diye buyurmuşlardır. Müslüman, israfa kibre ve aşırıya kaçmayacak derecede güzel ve yeni elbiseler giyerek süslenmesi mubahtır. Yüce Allah: *“Ey Âdemoğulları! Her mescide güzel elbiselerinizi giyerek gidin. Yiyeğin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah müsrifleri sevmez. Ey Muhammed! De ki: “Allah'ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları haram kılan kimdir?” De ki: “Bunlar, dünya hayatında inananlarındır, kıyamet gününde de yalnız onlar içindir”. İşte bilen bir topluluk için ayetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz”*¹³⁹ buyurmuştur. Başka bir ayette de Yüce Allah: *“Ey Âdemoğulları! Bakın size edep yerlerinizi örteceğiniz giysi, süsleneceğiniz elbise indirdik. Fakat unutmayın ki, en güzel ve en hayırlı elbise takva elbisesidir. İşte bunlar Allah'ın ayetlerindedir. Olur ki insanlar, üzerlerinde düşünüp ders alırlar”*¹⁴⁰ buyuruyor.

Müslüman vücuduna da özen gösterir, düzenli spor yapar; yediğine içtiğine dikkat eder, her bulduğunu mideye indirmez. Bu konu hakkında bizlere Muhammed Ali Haşimî önemli bilgi vermektedir: *“Gerçek Müslüman genelde zararlı, yıpratıcı ve helâk edici, haram, pis yiyecek ve içeceklerden uzak olduğu, uykusuzluk ve azimeti zayıflatıcı şeyler gibi yorucu, yıpratıcı şeyler ve kötü adetlerden kaçındığı için her ne kadar kuvvetli bir bedene sahip olsa da, yine bedenini kuvvetlendirmek için çalışır ve kendine çizdiği normal sağlık metoduyla yetinmeyip yaşına ve sosyal durumuna uygun planlı bir spor yapar. Spor bedenini, hastalık ve illetlere karşı daha dayanıklı kılar. Bunun için belli vakitler tayin eder ki, bu çalışmaların tamamını yapsın ve bedenine sağlayacağı güzel sonucu elde etsin. Bütün bunlar her zaman ve her yerde şuurlu olan gerçek Müslüman'a yakışan şekilde dengeli ve düzenli bir şekilde olacaktır.”*¹⁴¹

Şuurlu Müslüman her konuda kendine çok değer veren bir varlıktır; çünkü insan doğru inanca sahip olsun veya olmasın, Allah'ın

135 Müslim, c. I, s. 327/44.

136 Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul 2004, s. 132-136.

137 Muhammed Ali Haşimî, *a.g.e.*, s. 45.

138 Buhârî, “Libas”, 1; İbn-i Mâce, “Libas”, 23.

139 A'râf, 7/31-32.

140 A'râf, 7/26.

141 Muhammed Ali Haşimî, *a.g.e.*, s. 39-40.

en güzel eseri ve emanetidir. Bu sebepten dolayı kendisine saygı ve hürmet edilmeye layıktır. Bütün yaratılmış varlıkların arasında insanın özel, onurlu ve şerefli bir yeri vardır. İnsanı diğer bütün varlıklar arasında onurlu ve şerefli yapan da, Yüce Allah'ın insanı yarattığı esnada onun cesedine üflediği *ilâhi ruhtur*. Kur'ân-ı Kerim bu konuyu şöyle anlatır: *"O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun neslini, dayanıksız bir suyun özünden (meniden) üretmiştir. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üflemiştir..."*¹⁴² İşte insan, vücudunun içinde taşımış olduğu bu *ilâhi ruh* sayesinde meleklerden daha üstün olduğu gibi yeryüzünde de Allah'ın halifesidir. Kur'ân, insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olduğunu şöyle bildirmektedir: *"Hani Rabbin meleklerle: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti..."*¹⁴³ Halife, sözlükte birinin yerine geçen kimse olarak açıklanmıştır. Ancak buradaki *"Halife"* sözü mecazî -yani değiş-meceli- anlam taşımaktadır; söz konusu halife sözü, muhalefet eden, itiraz eden, aklını kullanan, sorumluluk sahibi insanın yeryüzünde Allah'ın iradesine uygun hareket, eylem, davranış ve tasarrufta bulunmaktan ibarettir. Hâşâ hiçbir varlığın Allah'ı temsil etmesi, O'nun yerine tasarrufta bulunması mümkün değildir. Çünkü insan da diğer varlıklar gibi sonradan yaratılmış Allah'ın en güzel eseridir; bu konu hakkında Yüce Allah (c.c.) insanı en mükemmel ve en güzel bir biçimde yarattığını şöyle açıklamıştır: *"Gerçekten Biz, insanı her açıdan en güzel şekilde yarattık."*¹⁴⁴ Gerçekten yeryüzünde varlıkların içinde en güzeli insandır. Gerek bedensel bakımdan, gerek ahlâk ve maneviyat itibarıyla ruhani bakımdan insan en güzel bir dereceye ulaşabilmek için en mükemmel bir şekilde yaratılmıştır.¹⁴⁵ Allah'ın huzurunda insan, çok değerli ve üstün bir varlıktır, Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyuruyor: *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."*¹⁴⁶ Bütün insanlar -Allah'a inansın veya inanmasın- O'nun kullarıdır. Hepsisi doğal haklara sahiptir ki, bu haklar sırf insan oldukları için, doğuştan kazanılmıştır. Hayat, özgürlük, mal-mülk edinme, çocuk sahibi olma ve tasarruf, eşitlik hakları insanın en doğal haklarıdır. Hangi ırka, millete, cinse, renge, mesleğe mensup olursa olsun, her insan eşit haklara sahip olduğu gibi,¹⁴⁷ Müslüman'ın da en doğal hakkı olan bu dünyada kendisine en ufak zarar verecek şeylerden uzak durup yaşama hakkına sahiptir. İslâmiyet, inancı, rengi,

142 Secde, 32/7-9.

143 Bakara, 2/30.

144 Tin, 95/4.

145 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. IX, İstanbul 2011, s. 337-339

146 İsrâ, 17/70.

147 Şükrü Özbuğday, *Cana Kıyma, Kan Davası ve İntihar*, s. 15.

ırkı, milletti, mesleği ve sosyal konumu ne olursa olsun bütün insanların yaşama hakkını dokunulmaz bir değer olarak kabul edip, onların yaşam hakkına yönelik her türlü ufak bir saldırıyı dahi önlemeye ve engellemeye çalışır. Yine İslâm dininin temel amaçlarının başında gelen “*insan canının korunması*” prensibinin sonucu olarak bir insanın başka bir insanı -ne amaçla olursa olsun- haksız yere öldürmesi yasaklandığı gibi,¹⁴⁸ yine aynı şekilde -ne amaçla olursa olsun- kendi canına kıyması da açık ve net bir şekilde ilâhi hükümlerle yasaklanmıştır.¹⁴⁹ Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor: “...kendinizi öldürmeyin...”¹⁵⁰ başka bir ayette de “...kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın...”¹⁵¹ Bu konu ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyuruyor: “*Kim kendisini bıçak gibi keskin bir şeyle öldürürse, cehennem ateşinde kendisine onunla azap edilir*”,¹⁵² başka bir hadiste de: “*(Dünyada ip, tel ve benzeri bir şeyle) kendisini boğan kimse cehennemde kendisini (onunla) boğar, dünyada kendisini vuran, cehennemde kendini vurur*”¹⁵³ buyuruyor. Bu ayet ve hadisleri göz önünde bulundurarak, insanın kendini öldürmesi yani intihar etmesi yasaklandığı gibi, yine kendine karşı maddi ve manevi olarak en ufak bir zarar, hasar ve risk dahi verilemesi yasaklanmıştır.

III. Kâmil Müslüman'ın Anne-Babasına Karşı Görevi

İnce ruhlu Müslüman'ın görevlerinden biri de hiç şüphesiz anne-babaya sadık kalıp onlara karşı -her zaman ve her konuda- iyi muamelede bulunmasıdır. Kur'an, Müslümanlara, Allah'a iman ve amelden sonra anne-babaya iyilik etmenin, en faziletli amel olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: “*Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya iyilik edin...*”¹⁵⁴ başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “*Biz insana ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir...*”¹⁵⁵ Dünyada, ahlâk ve bilinç sahibi Müslüman'dan daha fazla anne-babasına iyi davranan bir insan yoktur. Kur'an anne-babanın makamını yükseltip, Müslüman kişinin onlara karşı davranışından takip etmesi gereken üstün ahlâkî ve edebî tavrı izah etmiştir.¹⁵⁶ Anne-babanın hayatta oldukları müddetçe onlara karşı iyi davranılması, en ufak bir kalp kırıklığının dâhi olmasını Yüce Allah (c.c.) şu ayetle yasaklamıştır: “*Rabbin yalnız kendisine ibadet etmenizi ve ana-babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Şayet onlardan*

148 Bakara, 2/30; İsrâ, 17/33.

149 Şükrü Özbuğday, *a.g.e.*, s. 28-29.

150 Nisâ, 4/29.

151 Bakara, 2/195.

152 Buhârî, “Cenâiz”, 84.

153 Buhârî, “Cenâiz”, 84

154 Nisa, 4/36.

155 Ankebût, 29/8.

156 Muhammed Ali Haşimi, *a.g.e.*, s. 62.

her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, “öf” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Onlara acıyarak alçak gönüllülük kantarlarını ger ve şöyle dua et: “Rabbim, onlar küçüklüğümde nasıl beni özenle yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet et”,¹⁵⁷ başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.): “Biz insana ana ve babasına iyi davranmasını emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl kadar sürer. İnsana buyurduk ki: “Hem Bana, hem de anne ve babana şükret; unutmama ki, sonunda Bana döneceksiniz”¹⁵⁸ buyurmaktadır. Dikkat edilirse bu son ayetteki yüce öğüt, anne-babaya çocuğuna küçüklüğünde gösterdiği fedakârlıklara karşı teşekkür etmesi, Allah’a şükretmesinin hemen ardından gelir. Bu da gösteriyor ki, İslâm’da anne-babaya iyi davranmak, en hayırlı ve en faziletli amellerden biridir. Yine İslâm dininde anne-babaya karşı davranışlarda, hayat şartları ne kadar zorlaşırsa zorlaşsın, ne kadar gelişirse gelişsin ve üzerine ne kadar ithal edilmiş adetler, bidatler yığılırsa yığılsın sevgi dolu bir kalp ile yönelmeyi her konuda yardım elini uzatmayı Müslüman ahlâkının en temel esası sayılmıştır.¹⁵⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) de anne-babasına iyi davranan, onların doğru sözünden çıkmayan kişiyi en yüksek mertebede ilan etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor: “Hem Rabbine, hem de anne-babasına itaat eden kul, en yüksek mertebededir.”¹⁶⁰ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), anne-babasına kötü davranan, onlara karşı gelen, yardım elini uzatmayan, azarlayan, bezginlik ve bıkkınlık tavır sergileyen cehennem ateşinden korunmazlar diye şöyle haber vermiştir: “Şu üç kişi cehennem ateşinden korunmazlar: 1) yaptığı iyiliği başa kakan; 2) anne ve babasına karşı gelen; 3) içki içmeye devam eden.”¹⁶¹

IV. Kâmil Müslüman’ın Eşine Karşı Görevi

Kâmil Müslüman’ın görevlerinden biri de aile kurduktan sonra eşini sevip ona karşı saygıda kusur etmemesidir. İslâm’da evlilik; Müslüman’ın nefsindeki telaşın kesilmesi ile hâsıl olan kalp ve gönül huzuru için eşlerin birbirlerine karşı saygı-sevgi, şefkat-merhamet ve hoşgörü anlayışı içinde kurulması gerekir. Allah Kur’ân’da bu ilişkiyi şöyle betimlemektedir: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun varlığının belgelerindedir...”¹⁶² Kâmil Müslüman, hayat arkadaşını seçerken acele etmemeli ve huzurlu bir aile hayatını gerçekleştirebilecek yüce İslâmî özellikleri kendisinde taşıyan bayanı

157 İsra, 17/23-24.

158 Lokman, 31/14.

159 Muhammed Ali Haşimi, a.g.e., s. 74.

160 Suyûtî, el-Câmi’us-Sağîr, Hadis No. 2745

161 Suyûtî, a.g.e., Hadis No. 1893.

162 Rûm, 30/21.

aramalıdır. Güzelliğin, çekiciliğin yanı sıra dindar, akıllı ve ahlâk sahibi olmasını isteyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yolunu takip etmelidir. Hz. Peygamber (s.a.v.): "*Kadın dört şey için nikâhlanır: Zenginliği/malı, soyu/sülâlesi, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı tercih et ki, elin, hayatın bereketlensin*"¹⁶³ buyurmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) olgun Müslüman'a dindar kızı tavsiye etmesi, güzel kıza olan isteğini ortadan kaldırmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslüman'ın kalbi ısınmadığı, tarzını ve tavrını beğenmediği bir kızla evlenerek kendi dünyasını altüst etmemesi için nikâhtan önce mutlaka kızın yüzünü görmesini mendub saymıştır.¹⁶⁴ Yine aynı şekilde kızın rızası olmadan aile baskısıyla bir erkekle nikâhlendirilmez. Günümüzde kızın rızasını almadan evlilikler de yok değil, fakat bu yöntem doğru bir yöntem değildir. Kızların rızasını almadan evlendirme yöntemleri İslâm'dan önce cahiliye Araplarında vardı.¹⁶⁵ Günümüzde kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği konuları tartışılmaktadır. Bunun en önemli nedeni de kadına karşı yapılan haksız yere baskı ve şiddetin önlenmesidir. Özellikle bu tartışmayı sürdürenler, Batı medeniyetinin ve bu medeniyete mensup olan erkeklerin kadın haklarına saygılı olduklarını, buna karşılık ise İslâm medeniyetinin ve bu medeniyete mensup olan Müslüman erkeklerin kadın haklarını çiğnediklerini ve önemsemediklerini, daha da ileri giderek kadına köle muamelesinde bulduklarını ileri sürerler. Maalesef, bugün bu acı gerçekleri ve cahiliye adetlerini uygulayan Müslüman erkekler de yok değil. Çünkü İslâm'dan önceki kaba zihniyet, kadının güçsüzlüğünü ve narinliğini bildiği için, onu değersiz görmüş, dövmüş, eziyet etmiş hatta diri diri toprağa gömmüştür.¹⁶⁶ Fakat kadına karşı böyle kötü ve insanlık dışı muamelede bulunduğu bir dönemde Yüce Allah (c.c.) erkeklere: "...Kadınlarla iyi ve güzel geçinin..." emrini vermiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) de: "*Sizin en hayırlınız, kadınına karşı en iyi -muamelede- olanınızdır.*"¹⁶⁷ buyurmuştur. Böylece bu kural da İslâm'ın önemli şartından sayılmıştır. Müslüman erkek, eşini incitecek en ufak muameleden sakınmalıdır, çünkü kadın onun hayat arkadaşı olduğu gibi çocuklarının da annesi sayılır. İslâm dininin amacı, karı-kocanın dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmasıdır.

V. Kâmil Müslüman'ın Çocuklarına Karşı Görevi

Sadık Müslüman'ın görevlerinden biri de çocuklarına maddi ve manevi olarak sahip çıkmasıdır. Velilerin çocukları üzerinde hakkı olduğu gibi çocukların da anne-babaları üzerinde hakları vardır. Çocuklar

163 Buhârî, "Nikâh", 15.

164 Tirmizî, "Nikâh", 5.

165 Adnan Demircan, *Cahiliye Arapları*, İstanbul 2014, s. 56.

166 Nahl, 16/58-59; Adnan Demircan, *a.g.e.*, s. 59.

167 İbn-i Mâce, "Nikâh", 50.

hayatta insanın göz nuru, ömrünün sevinci, burnundaki güzel kokan çiçeği, ailenin süsüdür. Onlar üzerinde emeller, hayaller kurulur ve hayat onlarla daha güzel, daha tatlı olur. Fakat bütün bunlar çocukların en iyi ve en güzel bir şekilde yetiştirilmesine bağlıdır. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Çocuğunuza bırakacağınız *“en güzel miras” onu, hem dünya ve hem de ahiret mutluluğuna eriş-tirecek bir terbiyedir*”,¹⁶⁸ başka bir hadiste de Peygamberimiz (s.a.v.): “Çocuklarınıza *ikramda bulunun ve onların edebini güzelleştirin*.”¹⁶⁹ bu-yuruyor. Anne-babalar çocuklarına, Allah'ın onlara verdiği bir emanet nazariyesiyle bakmalıdırlar. Ailesine İslâmî terbiye ve ahlâkı öğretme-yip onları bu anlayıştan yoksun bırakan ve onların cehenneme gitme-sine sebep olan kişinin hesap gününde en talihsiz ve en mutsuz kişi olacağını Yüce Allah (c.c.) şu ayetle bildirmiştir: “*De ki: “Gerçekten kaybedenler, kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini hüsrana uğra-tanlardır.” Dikkat edin, asıl apaçık hüsrana budur. Onlara üstlerinden ateş bulutları vardır, ayrıca altlarından da ateş bulutları vardır. İşte bu, Allah'ın, kullarını kendisiyle korkutup sakındırdığı şeydir.*”¹⁷⁰ Bir başka ayette de Yüce Allah (c.c.) kişinin hem kendisini hem de ailesi-ni cehennemden korumasını şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakacağı insanlar ve taş olan ateşten koruyun.*”¹⁷¹ Peygamberimiz (s.a.v.) de konuyla ilgili: “*Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emriniz altındakileri cehennem ateşinden korumalısınız! Onlara Müslüman'ca yaşamayı öğretmelisiniz. Öğretmezseniz sorumlu olacaksınız.*”¹⁷² bu-yurmuştur. Çocukların anne-babalarının üzerinde haklarına gelince: **a.** Çift, daha evlenmeden önce helâle harama dikkat etmelidir; **b.** Anne çocuğuna hamile olduğu sürece yediğine içtiğine ve bütün davranış-larına itina göstermelidir. O dönem içerisinde, annenin yaptığı bütün davranışlar karnındaki çocuğu olumlu veya olumsuz etkileyip ona göre şekillenmesini sağlayacaktır; **c.** Çocuk dünyaya geldiğinde ona en güzel ismi koymalıdır; **d.** Çocukların güzel bir eğitim almalarını sağla-malı, çünkü çocukları eğiterek geleceğe hazırlamak velilerin en büyük görevlerindedir. Zira aile, çocukların ilk eğitim yuvasıdır. Anne ve baba çocuklarına İslâmî terbiye ve ahlâkı öğrettiğinde onların bütün sevaplarına aynen iştirak edeceklerdir, ama öğretmedikleri takdirde ise hesap günü gelince çocuklar onlara: “*Bizim ahlâk ve eğitimimizi ihmal edip günah işlememize ve şimdi bu günahlardan dolayı ateşe atıl-mamıza sebep oldunuz*” diye isyan edip şikâyet edeceklerdir. Nitekim

168 Tirmizi, “Birr”, 33.

169 İbn-i Mâce, “Edeb”, 3.

170 Zümer, 39/15-16.

171 Tahrîm, 66/6.

172 Müslim, “İmâre”, 20.

bir ayette: “*Mallarınız ve çocuklarınız, yalnızca bir imtihan aracıdır*”¹⁷³ diye hatırlatılmaktadır; **e.** Çocuklara güzel davranmak: Aile içinde ane-baba çocuklarına her açıdan örnek teşkil edecek bir şekilde davranmalıdırlar. Veliler arasında bir tartışma olacaksa, çocukların olmadığı veya onların duymayacağı bir ortamda yapmalıdırlar. Çocukların yanında, huzurunda asla tartışma yapılmamalıdır. Çünkü onlar bu tartışmadan etkilendikleri travma hislerini hayat boyu beyinlerinde taşıyacaklardır. Bir de çocukları terbiye etmek için şiddete başvurmak doğru bir yöntem değildir. Ancak çocuk bir yanlış veya hata yapınca ona anlayacağı bir şekilde doğrusunu anlatmak uygun olanıdır; tekrar aynı yanlışını yaparsa bu sefer ceza alabileceği hissi vermek lâzımdır. Çocuk, ısrarla aynı hatayı yapmaya devam ederse sevgi, şefkat ve merhamet ile şiddet içermeyen uygun bir cezalandırma yoluna gidilmelidir; **f.** Çocuklar arasında eşit ve âdil olmak lazım: Anne-baba gerek kız, gerek erkek veya özürülü çocuğu olsun hiç birini diğerinden farklı olarak görmez, aralarında hiçbir ayrımcılık yapmaz. Bu konuda Peygamber (s.a.v.): “*Allah, öpmeye varuncaya kadar çocuklarınız arasında âdil davranmanızı sever*”¹⁷⁴ diye Müslümanları ikaz etmektedir; **g.** Evlilik çağına geldiğinde evlendirmek: Anne babanın çocuğunu buluş çağına geldiğinde (18 yaşını doldurmak şartıyla) vakit geçirmeden evlendirmesidir. Kur'an evlilik meselesine teferruatıyla yer vermiştir. Ailelerin müsaadesiyle ve mehirleri verilerek açık bir şekilde yasal bir nikâhla evlendirilmesi emredilmektedir.¹⁷⁵ Ayrıca kızlar, Müslüman ve ahlâk sahibi bir erkekle, erkekler de Müslüman ve dindar bir kızla evlendirilmeli, ateist ve müşrik kızlardan ise kaçınılmalıdır.¹⁷⁶

VI. Kâmil Müslüman'ın Akrabalarına Karşı Görevi

Modern hayat ilerledikçe insanoğlu da kendini yalnızlaştırmaya doğru iterek, sorunların üstesinden gelememekte ve bunların altında ezilip bunalıma girmektedir. Ancak İslâm'ın oluşturduğu sosyal yardımlaşma müessesesi insanı bu yalnızlık ortamından ve bunalımdan kurtarıp sağlıklı bir toplumun bireyi haline getirmektedir. İslâmî sorumluluk aile çevresinden başlayıp akraba dairesine uzanır sonra da toplum çevresine geçer. Bu nedenden dolayı salih Müslüman'ın görevlerinden biri de akrabalarına iyilikte bulunup onlarla teması sürdürmesidir. Arapça olan akraba kelimesinin Türkçe karşılığı, kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimselere denir, yani insanın en yakınları demektir. İslâm öyle bir dindir ki, akrabaya vermiş olduğu önemi başka hiçbir din ve sistem vermemiştir. Gerek Kur'an ayetleri, gerekse de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri akrabaya yardım ve

173 Teğâbun, 64/15.

174 Suyûtî, a.g.e., Hadis No. 1895.

175 Nisâ, 4/25.

176 Bakara, 2/221.

iyilik yapmayı emredip, onlarla alakayı kesenleri de ikaz etmektedirler. Yüce Allah (c.c.) Kur'ân'da şöyle buyuruyor: "*Akrabaya, miskinlere (çalışamayacak durumda olan ihtiyaçlara) ve yolda olanlara hakkını ver!*",¹⁷⁷ başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.): "*Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın. Allah kendini beğenmiş kibirli-gururlu kişileri sevmez.*"¹⁷⁸ buyuruyor. Yüce Allah (c.c.) akrabanın, miskinlerin ve yolda kalanların ihtiyaçlarını gidermenin birer gönül borcu olmadığını, hak olduğunu bildirmiştir. Son ayette ise, görüldüğü gibi akrabalar önem bakımından ana-babadan hemen sonra gelmektedir.

Salih bir Müslüman, akrabasından kötülük görse bile ona yardım elini uzatmaktan vazgeçmemelidir. Çünkü bir Kur'ân ayetinde, fazilet ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere mallarından vermeyeceklerine dair yemin etmeleri menedilmektedir.¹⁷⁹ Yine Hz. Muhammed (s.a.v.) hadislerinde en faziletli ve en hayırlı sadakanın kendisine düşmanlık yapan akrabalara verilen sadaka olduğunu,¹⁸⁰ fakir-fukaraya verilen sadakanın bir sadaka yerine geçeceğini, ancak akrabaya verilen sadakanın iki sadaka yerine geçeceğini ifade etmiştir.¹⁸¹ Birinci sevap, akrabası olduğu için, ikincisi de sadaka ecridir. Olgun Müslüman akrabaları kendisine yardım etmese bile o yardım eder, hatta kendisini terk eden akrabalarıyla sıla-i rahim ilişkisini devam ettirir. Çünkü bu tutumuyla Allah'ın rızasını kazanıp İslâm ahlâkıyla ahlâklanmak istemişse, yapmış olduğu iyiliğin karşılığında teşekkür dâhi beklemez. Yine bu tutumuyla örnek Müslüman ahlâkını göstermek için onlara iyilikte bulunarak İslâm'ın insanda olmasını istediği yüce ahlâkı onlara göstermiş olur. Gerçek Müslüman'da bulunması gereken bu özelliği Yüce Allah (c.c.) şöyle ifade etmiştir: "*O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak Rabbinin rızasını isteyerek yapar*",¹⁸² konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir hadisi şeriflerinde: "*Akrabaya karşılık bekleyerek iyilik eden, iyilik etmiş olmaz. Asıl iyilik eden akrabası kendisini terk etse de akrabalık bağınu koparmayandır.*"¹⁸³ buyurmuştur.

177 İsrâ, 17/26.

178 Nisâ, 4/36.

179 Nûr, 24/22.

180 Ahmet b. Hanbel, *a.g.e.*, III, 402.

181 Tirmizî, "Zekât", 26.

182 Leyl, 92/19-20.

183 Buhârî, "Edeb", 15.

VII. Kâmil Müslüman'ın Komşularına Karşı Görevi

İslâm'ın sosyal yardımlaşma anlayışını kavramış akıllı ve samimi bir Müslüman'ın görevlerinden biri de komşularıyla iyi geçinmesidir. Çünkü İslâm dini komşu hakkına çok büyük önem vermiştir. Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor: *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın. Allah kendini beğenmiş kibirli-gururlu kişileri sevmez."*¹⁸⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) de komşu hakkına çok büyük önem vererek, komşuya kötülük yapmamayı, incitmemeyi, Allah'a ve ahiret gününe iman etmenin işareti saymış ve komşuya iyilik yapmayı imanın güzel bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Bir hadisi şeriflerinde Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır konuşsun veya sussun."*¹⁸⁵ İnsanların en çok muhatap oldukları kişiler komşulardır. Bu yüzden basireti açık, cömert bir Müslüman özellikle mahallesinde yaşayan komşularını gözetmekten geri durmaz, onlara riayet eder, sevgi ve ikram kapılarını sonuna kadar açık tutar. Yiyecek ve içecek almaya gücü yetmeyen fakir-fukarayı, buluş çağına gelmemiş söz dinlemeyen çocuğu, öksüz ve yetim kimseleri, kimsesiz kalmış dul kadın ve biçare ihtiyarı düşünür. Çünkü İslâm peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.), Müslümanların gönüllerine süslemiş olduğu sosyal yardımlaşma duygusunu şöyle dile getirmiştir: *"Ey Ebû Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy. Sonra da komşularını gözden geçir ve gerekli gördüklerine güzel bir şekilde ikram et"*¹⁸⁶ buyurmuştur. Müslüman'ın kendisi, zengin ve bol nimetler içinde yaşarken, komşusunun açlıktan nefesi tükenme noktasına geldiğini gördüğü halde ona müdahale etmez, yardım etmezse o gerçek anlamda Müslüman değildir. Komşusunun çorba kokusundan dâhi etkilenmesine rıza göstermeyen İslâm Peygamberi yine gerçek Müslümanları ikaz ederek: *"Komşusu açken tok yatan bizden değildir"*¹⁸⁷ buyurmuştur. Başka bir hadisi şeriflerinde de: *"Cebrail (a.s.) bana, komşuya iyi davranmamı o kadar tavsiye etti ki ben, komşuları birbirine mirasçı kilacak zannettim."*¹⁸⁸ buyurmuştur. Kur'an ve sünnetin hikmetini kavramış ergin bir Müslüman, komşularıyla daima iyi geçinir onlara kötülük ve eziyet etmez. Çünkü Müslüman olduğunu iddia edip de komşularına kötülük yapan,

184 Nisâ, 4/36.

185 Burhârî, "Edeb", 31, 85; Müslim, "İmân", 74, 75.

186 Müslim, "Birr", 143.

187 Heysemî, *Mecma'uz-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, VIII, 167, İstanbul 2012; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, II, 12, İstanbul 2013.

188 Buhârî, "Edeb", 28; Müslim, "Birr", 140.

eziyet eden kimsenin gerçek Müslüman olamayacağını bizzat Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından haber verilmiştir. Nitekim Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre Hz. Muhammed (s.a.v.): "Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz!" buyurdu. Onu duyan sahâbiler: "Kim iman etmiş olmaz, ya Rasûlullah?" diye sordular. Hz. Muhammed: "Yapacağı kötülüklerden, komşusu emniyet içinde olmayan kimse"¹⁸⁹ buyurdu. Başka bir hadiste de Hz. Muhammed (s.a.v.): "Yüce Allah'a göre arkadaşların hayırlısı, arkadaşına karşı daha hayırlı olandır. Yine Yüce Allah'a göre komşuların hayırlısı, komşusuna karşı daha hayırlı olandır"¹⁹⁰ buyurdu. Olgun Müslüman'ın iyiliği ve yardımı sadece Müslüman komşularını kapsamaz, aynı zamanda gayr-ı Müslim komşularını da kapsar. Yüce Allah (s.a.v.) bir ayeti kerimde: "Allah, sizinle din uğurunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever."¹⁹¹ buyurmuştur.

VIII. Kâmil Müslüman'ın Kardeş ve Arkadaşlarına Karşı Görevi

Kur'an'ın ayetleriyle aydınlanmış feraset sahibi Müslüman'ın görevlerinden biri de kardeş ve arkadaşlarına karşı her çeşit şaibeden temizlenmiş ve menfaat duygusundan arınmış saygı ve sevgi beslemesidir. Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "Şüphesiz ki, bütün müminler ancak kardeştir..."¹⁹² İslâm'da iman kardeşliği, gönül ilişkisinin en kuvvetlisi ve en sağlam olanıdır. Sevgi ve saygısında sadık olan Müslüman imanın lezzetini kalbinde her zaman hisseder. Konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de inanan kişilerin inanç lezzetini şu şekilde açıklamıştır: "Üç haslet vardır ki, kimde bulunursa o zat, imanun halâvetini, tadını tatmış olur. Bunlar; Allah ve Rasûlü'nün o kimseye her şeyden daha sevimli olması; sevdiği bir kişiyi sadece Allah rızası için sevmesi; ateşe atılmaktan nasıl korkuyorsa Müslüman olduktan sonra mülhit (kâfir) olmaktan da aynı şekilde korkmasıdır."¹⁹³ Başka bir hadiste de Peygamber (s.a.v.), ahirette sadece geçerli olacak olan gerçek iman ile sevgi arasındaki ilişkiyi en etkili biçimde şöyle dile getirmiştir: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız, yaşadığınız sürece birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız."¹⁹⁴ Allah'ın elçisi yemin

189 Müslim'in rivayetinde ise "Komşusunun kötülüğünden emin olmadığı kimse cennete giremez" buyuruyor. Buhârî, "Edeb", 29; Müslim, "İmân", 73.

190 Tirmizi, "Birr", 28/1944.

191 Mümtehine, 60/8.

192 Hucurât, 49/10.

193 Burârî, "İman", 9.

194 Müslim, "İman", 93-94; Konuyla ilgili buna benzer hadislerden biri de "Sizden biriniz kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz" Buhârî, "İmân", 7.

ederek imansız kişilerin cennete giremeyeceğini, sonra da cennete girebilmenin vazgeçilmez şartı olan imanı elde edebilmek için Müslümanların birbirlerini sevmeleri gerektiğini bildirmiştir. İşte bu etkili ve etkili olduğu kadar da verimli olan sevgiyi Allah'ın elçisinden gören ve öğrenen sahâbiler bütün dünyaya yaymışlardır. Bu sarsılmaz ve perçinleşmiş sevgi ile insanlık tarihinin örnek neslini yetiştiren Hz. Muhammed (s.a.v.), onların özelliklerini ve dayanışmalarını şöyle betimlemektedir: *"Mümin'in mümine karşı durumu, bir parçası diğer parçasını sımsıkı kenetleyip tutan binalar gibidir."*¹⁹⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.) burada, nasıl bir duvarın taşları sımsıkı birbirine kenetleşmişse, Müslümanların da Allah rızası için birbirlerine karşı saygı ve sevgide -bu duvarın taşları gibi- sapasağlam bağlanmalarını, dünya menfaatlerinden dolayı birbirinden vazgeçmemelerini öğütlemiştir. Çünkü Müslümanların Allah rızası için birbirlerini sevmeye, birbirlerine karşı saygı duymada bu sapasağlam bağı, içlerinden birisinin yapabileceği bir hata ile hemen kopacak kadar zayıf bir bağ olmadığı da anlaşılmalıdır. İslâm, Müslümanların kızgınlık ve öfke anında duyguların ve niyetlerinin değişebileceğini hesaba katarak, öfke ve kızgınlıklarının geçmesi için bir süre tanışmıştır. Bu süre dolduktan sonra her iki Müslüman'ın barışmayıp küs kalmalarını da kınamıştır.¹⁹⁶ İslâm dini, Müslümanların birbirlerini karşılıklı sevmeye, kaynaşmaya ve yakınlaşmaya davet ederek, kin, nefret, haset, dargınlık, zan gibi hasletlerden de uzak durmalarını emretmiştir. Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçınun. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz kiminizi arkasından çektiştirmesin. Sizden birisi ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâlde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul edendir, çok esirgeyendir."*¹⁹⁷ Konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) de: *"Başkalarının elindeki nimetin gitmesini istemeyiniz! Almak istemediğiniz halde -malın fiyatını arttırmak için- fiyat yükseltmeyiniz! Birbirinizi kızdıracak şeyler yapmayınız! Birbirinize sırtınızı dönüp uzaklaşmayınız! Birinizin yaptığı alış-veriş üzerine alış-veriş yapmayınız! Allah'ın kulları, kardeş olunuz! Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulüm etmez; ona yardımını kesmez; ona yalan söylemez; onu hakir görmez. Kalbine işaret ederek üç defa: Takva işte şuradadır. Kişinin Müslüman kardeşini hakir görmesi kötülük olarak ona yeter. Müslüman'a, bütün Müslümanların kanı, malı ve urzu haramdır."*¹⁹⁸ buyurmuştur. Müslüman'ın Müslüman'a karşı kazanacak hiçbir zaferi yoktur, ama birlikte kazanacakları çok zaferler

195 Nesâî, "Zekât", 66.

196 "Müslüman'ın üç günden fazla küs durması helâl olmaz. Kim Müslüman kardeşini üç günden fazla terk eder ve o hâl üzere ölürse cehenneme girer" Ebû Dâvûd, "Edeb", 47.

197 Hucurât, 49/12.

198 Müslim, "Birr", 32.

vardır. Müslümanlar ancak iyilikte ve takvada yarışır, kötülükte ve günaha değil.¹⁹⁹ Müslüman, kardeşine kızsı ve öfkelenirse bile bir müddet sonra kızgınlığı geçince onu affetmesini de bilir. Yüce Allah: “...*(Takva sahibi Müminler) Öfkelerini yenerler, insanları bağışlarlar. Allah, iyilikte bulunanları sever.*”²⁰⁰ buyuruyor. Sadık Müslüman, gerek kardeşlerine gerekse de arkadaşlarına karşı her zaman yumuşak huy- lu ve anlayış sahibi olmalıdır. İslâm dini, Müslüman’ın Müslüman’a karşı sert olması, küskün durması bir yana, ona somurtkanlığı bile yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda Müslümanları uyara- rak şöyle buyurmuştur: “*Allah, Müslüman kardeşine karşı surat asan kımseye lânet eder.*”²⁰¹ Allah (c.c.) da, Müslümanların Müslümanlara lânet değil, dua etmelerini istemektedir.²⁰² Beddua eden kişinin bed- duası ise hedefine ulaşamayınca sahibine geri döner ve sahibini vurur bir bumerang gibi.

IX. Kâmil Müslüman’ın Topluma Karşı Görevi

Tarih boyunca insanlara kan kusturan ırkçılık, renkçilik, hizipçilik, aşiretçilik, kabilecilik, bölgecilik, sınıfçılık ve bencillik anlayışını İslâ- miyet toptan reddedip, insanlar arasında takvayı tek bir ölçü olarak tanımıştır.²⁰³ Mezhep, tarikat, cemaat, kardeşliğini din kardeşliğine tercih edeni de Allah (c.c.) affetmez; çünkü insanların sağlık, güvenlik, mutluluk ve huzur içinde yaşaması İslâm’ın temel prensiplerinden- dir. Müslüman, Kur’ân ve sünnetin nuruyla aydınlandığı için ümmet bilinciyle hareket eder. Onun görevlerinden biri de toplumda İslâm’ın cemiyet için koymuş olduğu kurallara uymasındır. Müslüman gerek tek başına olsun gerek ailevi olsun cemiyete her zaman muhtaçtır. Çünkü Müslüman sosyal bir varlıktır; onun sosyal kişiliğini oluşturan özelliklerin oluşması ve devamı, sosyal yaşantısında Kur’ân ve sünnet- in koyduğu kurallara özenle uymasıyla olur. İslâm inanç sisteminin temel kurallarından biri olan bu ilkedden, Müslüman’ın yaşantısında olması gereken sosyal ahlâk kaideleri çıkar ve Müslüman insanlarla olan ilişkisini bu ilkeye göre ayarlayıp uygular.²⁰⁴

Müslüman’ın topluma karşı vazifesi de Kur’ân ve sünnetin emrettiği şekilde olmalıdır. İslâm dininin istediği örnek ve model Müslüman’ın

199 Âl-i İmrân, 3/114; Máide, 5/2; Asr, 103/2-3.

200 Âl-i İmrân, 3/134.

201 Bu hadisi Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) rivayet etmiştir; Celâleddin es-Suyutî, *a.g.e.*, Hadis No. 1064

202 Haşr, 59/10.

203 Máide, 5/2; Şuarâ, 26/89; Hucurât 49/13; Konuyla ilgili Hz. Muhammed de: “*Ey insan- lar, şüphesiz Rabbiniz tek biridir, hepiniz Âdem’in çocuklarısunuz, Âdem ise topraktandır. Arab’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab’a, kırmızının siyahıya, siyahın kırmızıya -hiçbir- üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır*” buyurmuştur. Ahmet b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 411; Muhammed b. Süleyman er-Rudani, *Cem’ul-Fevaid ve Mecma’iz Zevaid*, I, 510 (Hadis No: 3632)

204 M. Ali Haşimi, *a.g.e.*, s. 178.

gerektiği gibi huşu içinde ibadet etmesi, sadık kalpli olması, iyi davranışın kendinde bulunması, özü sözüne uygun olması gibi özelliklerdir. Müslüman'ın dindarlık anlayışına gelince, nasıl Rabbine kulluk ediyorsa, aynı şekilde masivaya karşı da şefkatli ve merhametli olmalı; hiçbir canlının hakkına saldırmadan, hiçbir kalbi kırmadan, incitmeden doğru istikamet üzere olmalıdır. Müslüman ahlâk, edep, nezaket kurallarını kendinde bulunsun diye değil, İslâm dininin tabii gereği olduğu için benimsemesi ve gereği gibi uygulamasıdır. İslâm dininin, birlikte yaşama ve geçinme usulü denilen âdâb-ı muâşeretini her Müslüman'a farz-ı ayın olduğu prensibini öğrenip unutmaması gerekir.²⁰⁵

Kur'an ve sünnette Müslüman'a ait bazı özellikler:

1. Müslüman ahlâk sahibidir. Allah (c.c.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.): *"Gerçekten sen çok büyük bir ahlâka sahiptin"*²⁰⁶ buyurarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en güzel ahlâkla ve en iyi niteliklerle süslendiğini, Kur'an'ın yasakladığı bütün kötülüklerden ve değersiz hasletlerden uzak olduğunu bildirmiştir. Yine Hz. Aişe'ye (r.a.), Allah'ın elçisinin ahlâkı sorulduğunda *"Hz. Muhammed'in ahlâkı Kur'an'dı"*²⁰⁷ cevabını vermiştir. Müslümanlar da onu her konuda örnek alması gerekir ki, bu konuda Kur'an: *"Andolsun ki, Allah Rasûlü'nde sizin için güzel bir örnek vardır"*²⁰⁸ buyurmaktadır. Yani Müslüman'ın sıkıntılarının, sorunlarının en güzel çözümü, çaresi, kurtuluşunun şifalı reçetesi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek yaşantısındadır. Müslüman ahlâk sahibidir, çünkü o Kur'an ve sünnetin nuruyla aydınlanmış, gördüğü veya duyduğu bir kötülüğü eliyle düzeltir, buna gücü yetmezse diliyle düzeltir buna da gücü yetmezse kalbiyle nefret eder ki, bu sonuncusu imanın en zayıf mertebesidir.²⁰⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.) kalbini işaret ederek takva işte buradadır²¹⁰ deyip Müslümanları şöyle ikaz etmiştir: *"Dikkat edin, vücutta bir et parçasıdır ki, o düzelince bütün vücut düzelir, o bozulunca da bütün vücut bozulur. Dikkat edin, o kalptir."*²¹¹

2. Müslüman bütün insanlara karşı her konuda doğru ve dürüsttür. Yüce Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyuruyor: *"Şüphesiz, 'Rabbimiz Allah'tır' deyip, sonra da doğrulukta devam edenlere gelince, onların üzerine melekler iner ve derler ki: 'Korkmayın, üzülmeyin, size vaat edilen cennetle sevinin.'"*²¹² Başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.), dünyada doğru sözlü ve her konuda doğruluğu ısrarla devam ettirenleri şöyle

205 İlmihal-İman ve İbadetler, c. II, s. 277.

206 Kalem, 68/4.

207 Müslim, "Müsâfirin", 139.

208 Ahzâb, 33/21.

209 Tirmizi, "Fiten", 11.

210 Müslim, "Birr", 32; Tirmizi, "Birr", 18.

211 Buhârî, "İmân", 39.

212 Fussilet, 41/30.

müjdelemektedir: "...Bu doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur."²¹³ Peygamberlerden sonra en üstün dereceye sahip olan kişiler hiç şüphesiz siddikler (doğrular) olduğunu bizzat Yüce Allah (c.c.) şöyle bildirmektedir: "Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, siddikler, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır."²¹⁴ Müslüman'ın kalbini saran Kur'an ve sünnet terbiyesi ona doğruluğun bütün erdemlerin başı olduğunu, üstün ahlâkın temelini doğruluk olduğunu bildirmiştir. Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.) de doğruluk, sahibini cennete götüreceği gibi, yalan da sahibini cehenneme sürükleyeceğini şu hadisle bildirmiştir: "Şüphesiz doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de cennete götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında doğru sözlü (siddik) diye yazılır. Yalancılık kötüyü götürür. Kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır."²¹⁵ Müslüman kötü iş yapmayı, aldatmayı, ölçü-tartıda bilerek hile yapmayı sevmez ve böyle niteliklerin kendinde bulunmasını asla istemez. Bu sebepten dolayı Müslüman, Allah katında ve insanlar nezdinde şeref sahibidir. Hz. Muhammed (s.a.v.): "Mümin, hilekâr-düzenbaz değildir, ahlâkı güzel olandır. Fâsık ise hilekâr-düzenbazdır, Allah katında şerefini, onurunu yitirmiş kişidir."²¹⁶ buyurmuştur. Hilekârın cennete girmeyeceğini,²¹⁷ Müslüman'ın aldandığını fakat aldatmadığını söyleyen Hz. Muhammed (s.a.v.): "Akıllı mümin, bir yılanın deliğinden iki kere ısırılmaz"²¹⁸ buyurarak Müslümanları aldanmamaları konusunda dikkatli ve uyanık olmaya davet etmektedir.

3. Şuurlu ve feraset sahibi Müslüman'ın en önemli özelliklerinden biri de emanete sahip çıkmasıdır. Kur'an-ı Kerim: "Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adalette hükmetmenizi emrediyor..."²¹⁹ buyurmuştur. Emanet, insanın bir şeye kalben güvenip kendisine maddi ve manevi her hangi bir şeyin gönül rahatlığı ile teslim edilebilir ve geri istendiği zaman da eksiksiz alınabilir eşya, mal, onur, şeref vb. şeyler demektir. Emanet üç çeşittir: Birincisi: Müslüman'ın Allah'a karşı emanete riayet etmesi, yani Allah'ın emir ve yasakların tatbikatı meselesi ile ilgilidir. İkincisi: Müslüman'ın kendine karşı emaneti ise, kendisine en faydalı ve en uygun olanı seçmesi, öfke ve şehvet veya cahillik ile sonunda za-

213 Mâide, 5/119.

214 Nisâ, 4/69.

215 Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 103-104.

216 Ebû Dâvud, "Edeb", 5; Tirmizî, "Birr", 41.

217 Tirmizî, "Birr", 41.

218 İbn-i Mâce, "Fiten", 13.

219 Nisâ, 4/58.

rarı olacak şeyleri yapmamasıdır. Üçüncüsü: Müslüman'ın topluma karşı emanetine gelince, insanların haklarını gözetmek, ölçü-tartıda hile yapmamak, topluma ait araç-gereçlere veya herhangi bir mala, çevreye zarar vermemek, karı-kocanın namusu birbirlerinin emaneti olduğu için namuslarını ve çocuklarının soylarını korumaları bunların içindedir.²²⁰ Emanete hıyanet edenin imanı olmadığını²²¹ söyleyen Hz. Muhammed (s.a.v.), bu özelliğin münafiğa ait bir alamet olduğunu şu hadisle bildirmiştir: *"Münafığın alameti üçtür: Söz söylerken yalan söyler. Vaat ettiği, söz verdiği zaman sözünde durmaz. Kendisine bir şey emanet edildiği zaman hıyanet eder."*²²²

4. Kâmil Müslüman'ın kalbi Kur'an ve sünnetin adalet anlayışı ile yoğrulmuş ve bu anlayışı kendisine zırh gibi giydirip yeryüzünde Allah'ın halifesi namına hak kazanmıştır. Yüce Allah (c.c.): *"De ki, Rabbim -hiç kimsenin hakkına ve hukukuna saldırmamayı- adaletli ve doğru olmayı emretti..."*,²²³ başka bir ayette de: *"Ey iman edenler! Kendiniz veya ana-babanız ve yakınınız aleyhine de olsa, zengin de olsa, fakir de olsa, Allah için adaleti uygulayan şahitler olunuz!... Adaleti uygulamada heva ve heveslerinize uymayın!..."*²²⁴ buyurarak hiç kimse kimsenin hakkına, şahsına, malına-mülküne, canına, şeref ve onuruna saldırmaya, gasp etmeye hakkı olmadığını bildirmiştir. İslâm, insanlar arasında adaleti, iyiliği, itidali emredip, bütün çirkin işleri -zinayı, cimriliği, dedikoduyu, haddi aşmayı, nemelazımcılığı, alaycılığı, bencilliği, çıkarıcılığı, bozgunculuğu, azgınlığı, haksızlığı, hırsızlığı, merhametsizliği- yasaklamıştır.²²⁵ Konuyla ilgili Hz. Muhammed de (s.a.v.): *"Cennetlikler üç gruptur: Birincisi, adalet ve başarı ile ülkesini yöneten devlet başkanı. İkincisi, yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişidir. Üçüncüsü, ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır."*²²⁶ buyurmuştur. Müslüman adalet sahibidir, kimseye haksızlık etmez; haksızlık kimden gelirse gelsin, kime yönelik olursa olsun, mazlumdan yana zalime karşı, zalim eşi, kardeşi ve babası da olsa, mazlum düşmanı da olsa. Konuyla ilgili Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi, adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil olun; bu, takvaya daha yakındır. Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."*²²⁷

220 Elmalılı Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. III, s. 10-12.

221 *"Emanet sahibi olmayan kişinin gerçek ve mükemmel imanı yoktur"*, Ahmet b. Hanbel, *a.g.e.*, III, 135.

222 Buhârî, "İmân", 24; Müslim, "İmân", 107.

223 A'raf, 7/29.

224 Nisâ, 4/135.

225 Nahl, 16/90.

226 Müslim, "Cennet", 63.

227 Mâide, 5/8.

Bu çalışmamızda, Kur'ân ve hadislerde geçen Müslüman'da olması gereken bütün özellikleri saymamız imkânsız olduğu için kısaca diğer bazı özellikleri de şu şekilde sıralayabiliriz: Yolda kalmışlara yardım ederler.²²⁸ İnsanların kusurlarını affederler.²²⁹ Yalnızca Allah'a dayanıp güvenirler.²³⁰ Yeryüzünde alçak gönüllü yürürler.²³¹ Hakkı bile bile gizlemezler.²³² Namus ve şerefini korurlar.²³³ Kötü zandan ve giybetten kaçınırlar.²³⁴ Yoksulluk yüzünden evlatlarını öldürmezler.²³⁵ Müminlere karşı alçak gönüllüdürler.²³⁶ Darlıkta ve bollukta da infak ederler.²³⁷ Allah'ın adı anıldığı zaman kalpleri ürperir.²³⁸ Gerçekten kurtuluşa kavuşanlardır.²³⁹ Kınayıcının kınamasından hiçbir zaman korkmazlar.²⁴⁰ Zinaya asla yaklaşmazlar.²⁴¹ Peygamberlerden hiçbirini birinden ayırt etmezler.²⁴² Allah'a asla şirk koşmazlar.²⁴³ Malı ve canı ile Allah yolunda mücadele ederler.²⁴⁴ Cahille tartışmazlar.²⁴⁵ Yetim ve öksüzün hakkını ezmezler.²⁴⁶ Söz verdiklerinde sözünde dururlar.²⁴⁷ İnsanlara "Sen mümin değilsin" demezler.²⁴⁸ Kimseyi eli ve diliyle rahatsız etmezler.²⁴⁹

Kısaca söylemek gerekirse Kur'ân ve sünnetin çizmek istediği örnek ve model teşkil edecek insan profili; sağlam ve doğru inanca, salih amel ve olgun ahlaka sahip olan bireydir. Bunlardan biri eksik veya zayıf olursa işte o zaman o insanda -maddi ve manevi- problem teşkil eder. İnanıcı zayıf olan insanda her çeşit kötülüğe meyiletme düşüncesi mevcuttur. O insan Müslüman olduğunu iddia etse bile ufacak bir şeye kızdığına depresyona girer başta kendisine, eşine, çocuk-çocuğuna, komşusuna, arkadaşlarına veya toplumdan herhangi birine tahammül edemeyip ardından cinayet eyleminin işlenmesine kadar kötülüğe gidebilir. Onun için Müslüman Allah'ın kerim kitabı Kur'ân'ı elinden eksik etmemelidir. Kötülük yapanların birçoğu dini-

228 Bakara, 2/177.

229 Âl-i İmrân, 3/134.

230 Mucâdele, 58/10.

231 Furkan, 25/63.

232 Bakara, 2/42.

233 Mü'minin, 23/5.

234 Hucurât, 49/12.

235 En'âm, 6/151.

236 Mâide, 5/54.

237 Âl-i İmrân, 3/134.

238 Enfal, 8/2.

239 Mü'minin, 23/1.

240 Mâide, 5/54.

241 Furkan, 25/68.

242 Bakara, 2/136.

243 Furkan, 25/68.

244 Tevbe, 9/20.

245 Furkan, 25/63.

246 Duhâ, 93/9.

247 Bakara, 2/177.

248 Nisâ, 4/94.

249 Buhârî, "İmân", 4, 5; "Rikak", 26.

imani zayıf olan insanlardır. İmanı sağlam Müslüman ise bir kötülük gördüğünde o kötülüğe hem sabreder²⁵⁰ hem de o kötülüğü ortadan kaldırmaya gayret eder.²⁵¹ Çünkü dini-inancı zayıf, gayri ahlâka sahip bir insandan her çeşit kötülük beklenir, kâmil Müslüman da onu bulunduğu toplumda barındırmamalıdır. Kötü ve gayri ahlâk sahibi bir insan, bir toplumda kendine yer bulabiliyor, barınabiliyorsa o toplum çökmeye mahkûmdur.²⁵² Bir toplumun çöküşünü hazırlayan sebeplerden biri de hiç şüphesiz insana ve çevreye zarar vereni görmezden gelip umursamazlıktır; Allah (c.c.) cahil ve haksız davranan bir topluma asla yardım etmez²⁵³ ve böyle bir toplumu da asla hidayete erdirmez.²⁵⁴ İnsanlar kendilerine ait özelliklerini değiştirmedikçe Allah (c.c.) da onlar hakkındaki hükmünü değiştirmeyecektir.²⁵⁵ İşte kâmil Müslüman da böyle durumlarda çok dikkatli olmalı, her hangi bir kötülüğü çoğunluk bunu yapıyor diye onu onaylamamalıdır. Yüce Allah (c.c.) sakın çoğunluk sizi aldatmasın diye Müslümanları şöyle ikaz eder: “*Çoğu -insanlar- haktan hoşlanmaz*”,²⁵⁶ “*Çoğu -insanlar- fasıktır*”,²⁵⁷ *yalancıdır*,²⁵⁸ *nankördür*,²⁵⁹ *gafildir*,²⁶⁰ *cahildir*,²⁶¹ *inkârcıdır*”²⁶² buyurarak gerçek ve kâmil Müslümanların onlara uymalarını men eder.²⁶³

250 Âl-i İmrân, 3/146; Asr, 103/3.

251 Fussilet, 41/34; Tirmizi, “Fiten”, 11.

252 “*İçlerinde kötülük işlenen bir cemiyet, bu kötülükleri bertaraf edecek güçte olduğu halde, seyirci kalır, müdahale etmezse, Allah'ın hepsini saran umumi bir belâ göndermesi yakındır.*”, İbn-i Mâce, “Fiten”, 20.

253 Âl-i İmrân, 3/86.

254 Tevbe, 9/24.

255 Râ'd, 13/11.

256 Zuhrûf, 43/78.

257 Mâide, 5/49-103.

258 Şuarâ, 26/223.

259 Furkan, 25/50.

260 Yûnus, 10/92.

261 Ahzâb, 33/72.

262 İsrâ, 17/89.

263 Bakara, 2/168, 208; Nisâ, 4/38; Mâide, 5/49.

SONUÇ

Bu çalışmamızın sonucunda ortaya çıkan tetkik, kendisini yarattıktan sonra sayısız nimetlerle donatan Yüce Allah'a boyun eğen, O'nun bütün emirlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirip yasakladığı tüm nehiylerden uzak duran, kaza ve kadere razı olan, taklitçilikten uzak sadece O'nun rızasını gözetken kâmil Müslüman'ın karakterini açıklamaya çalıştık. Yani bu çalışmamızda, İslâm dininin istediği kâmil Müslüman'ın profilini çizdik. Kur'ân ve sünnetin her Müslüman'dan istediği şey sağlam ve doğru inanç, sâlih amel ve olgun ahlaktır. Akıllı ve feraset sahibi bir Müslüman, hiçbir insanın dünyaya geldikten sonra başıboş bırakılmadığını ve her yapmış olduğu amelden dolayı bir gün sorumlu tutulacağını çok iyi bilir. Çünkü insan görmese de insanı her an gören, yaptığı bütün işleri bilen Allah vardır. Onun için bu kâinat ve içindekiler de oyun-eğlence olsun diye boş yaratılmamıştır. Her insan, bir gün mutlaka öleceğini çok iyi bilir. Hesap gününü inkâr edenleri de Yüce Allah: *"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve gerçekten huzurumuza getirilip hesaba çekilmeyeceğinizi mi sandınız?"* (Mû'minûn, 23/115) buyurarak ikaz etmektedir.

İslâm dini, ne Batı'nın felsefesi gibi insan aklını sadece akli yorumlarla doldurmuş, ne de Uzakdoğu'nunki gibi insan ruhunu incitecek derecede ruhaniyetle meşgul edip yormuştur. Günümüzde en gelişmiş ülkelerde insanların egosantrist felsefesiyle de insanın aklını yoğurmayan İslâm dini, insanın ahlâk ve terbiyesinde dengeli, düzenli, ölçülü ve karşılıklı bir hayat programı çizip önüne koymuştur. Bu program insanın aklına, ruhuna, nefesine, bedenine gereken özeni göstermiştir. İnsan, aklını en iyi kullanan ve aklını en iyi yürüten varlıktır. Çünkü akıl insana verilmiş büyük bir ödül, büyük bir nimet ve lütuftur. Allah aklını kullanmayan insana yardım etmez. Bir insana, karşılıksız hiç kimsede olmayan kıymetli bir ödül verilse, o insan ödülü bir kenara atıp değerlendirmese, ödülü veren kimse bir daha ona ödül vermeyi arzu eder mi? Bütün canlılarda kalp olduğu gibi beyin de vardır, fakat insanın beyni çok farklıdır. Çünkü Yüce Allah insana, kendi ruhundan üflemiş, vasıflarından bir kısmı ve özellikle akıl cevheri ile insanı donatmıştır. İnsan aklını kullanır ve değerlendirirse hem dünyada hem de ahirette en iyiye, en doğruya ve en güzele ulaşır; aklını kullanmaz ise hayatın çileli ve zahmetli yoluna katlanmak zorunda kalır. İşte kâmil Müslüman denilen kişi, aklını kullanarak kendisine düşen kulluk görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirip, kimsenin kimseye fayda veremeyeceği o hesap gününde O'nun huzuruna temiz bir kalple çıkmaya hazırlanır. Kâmil Müslüman olmak, çok zor da olsa imkânsız değildir. Bu dereceye çıkabilmek için insanın, Kur'ân ve sünneti yaşaması, takva sahibi insanların yaşam öyküsünü örnek alıp kendi hayatına mal etmesi yeterli olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *Mu'cemu'l-müfehres*, Dâre'l-fikir yayınevi, Beyrut 2000.
- ACLUNÎ, Ebû'l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafa*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye Yayınları, Beyrut 2009.
- ALTUN, Ahmet, *Namazın Sırları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- ATEŞ, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2004.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmet b. Hüseyin b. Musâ, *Kitabü'z-Zühhd*, çev. Enbiya Yıldırım, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.
- BİLMEN, Ömer Nasûhi, *Büyük İslam İlmihali*, Sadeleştiren: Mehmet Tâlu başkanlığında ilmi bir heyet, Çelik Yayınları, İstanbul 2002.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- DEMİRCAN, Adnan, *Cahiliye Arapları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİRCAN, Ali Rıza, *İslâm Nizamı*, Otağ Matbaası, İstanbul 1978.
- EREN, Şadi, *İnsan ve Şeytan-Şeytanın Tuzakları ve Korunma Yolları*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.
- ERKAL, Mehmet, *"Zekât"*, DİA, c. 44, İstanbul 2014.
- GAZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2014.
- HANBEL, Ahmet ibn, *Müsned*, çev. Zekeriya Yıldız, Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Ocak Yayınları, İstanbul 2014.
- HAKKI, Erzurumlu İbrahim, *Marifetnâme*, Sadeleştiren: M. Fuad Başar, İstanbul 1984.
- HAŞİMÎ, Muhammed Ali, *Kur'an ve Sünnet'te Müslüman Şahsiyeti*, çev. Resul Tosun, Risale Yayınları, İstanbul 2000.
- HEYSEMÎ, Nureddin, *Mecma'uz-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2012.
- İBN-İ MÂCE, *Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul 2012.
- İlmihal, İman ve İbadetler*, TDV Yayınları, Ankara 2014.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- KÂŞÂNÎ, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- KÂŞÂNÎ, İzzeddin, *Tasavvufun Ana Esasları*, çev. Hakkı Uygur, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.
- KUŞEYRÎ, Ebu Kasım Abdulkerim, *Kuşerî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
- KÜÇÜK, Hülya, *Tasavvufa Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2011.
- MUHASİBÎ, Ebû Abdullah Haris b. Esed, *er-Ri'aye (Kalb Hayatı)*, Işık Yayınları, İstanbul 2005.
- MÜBAREK, Ebû Abdurrahman Abdullah b., *Kitabu'z-Zühhd ve'r-Rekâik*, çev. İshak Doğan, Armağan Kitaplar, Konya 2006.
- MÜSLİM b. el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- NESÂÎ, Ahmed İbn'u Şuayb İbn Ali İbn Sinan Ebû Abdurrahman, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- NÎSÂBÜRÎ, Hakim, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, çev. Mehmet Beşir Eryarsoy, Konevi Yayınları, İstanbul 2013.
- ÖZBUĞDAY, Şükrü, *Cana Kıyma Kan Davası ve İntihar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nur, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınevi, İstanbul 2003.

- RÂZÎ, Fahreddîn, *Tefsir-i Kebîr*, Huzur Yayınları, İstanbul 2013.
- RUDANÎ, Muhammed b. Süleyman, *Cem'ul-Fevaid ve Mecma'iz Zevaid*, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2008.
- RÛMÎ, Mevlâna Celâleddin Muhammed, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*, çev. Şefik Can, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul & İbrahim Minnetoğlu, *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2002.
- SELVÎ, Dilaver, *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2007.
- SOFYALI Bâli Efendi, *Etvâr-ı Seb'a*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, No. 438.
- SUYÛTÎ, Celâleddin Ebû Bekir b. Muhammed el-Huzayrî, *el-Câmi'us-Sağîr min Ahâdisi'l Beşîr'n-Nezîr*, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2013.
- TEBRİZÎ, el-Hatibu, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Ocak Yayınları, İstanbul 2015.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, haz. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya 2007.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Tevbe", *DİA*, c. 41, İstanbul 2012.
- TOPBAŞ, Osman Nûri, *İmandan İhsana Tasavvuf*, Erkam Yayınları, İstanbul 2002.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım/Özkaracan Matbaacılık (Milliyet Gazetesi), İstanbul 2011.